

Kooperatif Postası

KARINCA

Mart 2019 Yıl: 85 Sayı: 987 ISSN: 1300-1450

Kooperatif Postası

KARINCA

Mart 2019 Yıl: 85 Sayı: 987 ISSN: 1300-1450

TÜRK KOOPERTİFÇİLİK KURUMU 2018 YILI OLAĞAN GENEL KURULU YAPILDI

ÇANAKKALE ZAFERİNİN 104.YILI KUTLU OLSUN

KARINCA

YIL: 85 SAYI: 987
Mart 2019
ISSN: 1300 - 1450

Türk Kooperatifçilik Kurumu Basın, Yayın, Araştırma
Danışmanlık ve Eğitim Hizmetleri İşletmesi Adına
Sahibi

Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY

Yazı İşleri Müdürü ve Baş Editör

Doç. Dr. Hasan YAVUZ

Editorial Kurulu

Prof. Dr. Nurettin PARILTI

Prof. Dr. Sema SAGLAM

Prof. Dr. Muhammed ÇETİN

Prof. Dr. Turhan ÇETİN

Prof. Dr. Hacı ÖZÜDOĞRU

Doç. Dr. Hasan YAVUZ

Doç. Dr. Mehmet BAŞ

İdare ve Yazma Adresi (Yönetim Yeri)

Head Office and Correspondence Address

Etilbey Mahallesi Teşvikiye Cad. No: 359/10

06520 Balgat/ANKARA

Tel: (0312) 472 89 59 - 472 89 11

Bilgi Sırası: (0312) 472 89 54

www.kooperatif.org.tr

kooperatif@gmail.com

adres@kooperatif.org.tr

T.C. Ziraat Bankası Çeşitli Şubesi

Hesap No: 7970379-5003

IBAN: TR48 0001 0019 2507 9703 7950 03

Ahane Şartları

Yıllık Abone Bedeli: 120 TL (KDV Dahil)

Fiyatı: 10 TL (KDV Dahil)

The Subscription Price to the review is (USA Dollars)

24 a year, airmail included Correspondence relating to

the review should be sent to

"Türk Kooperatifçilik Kurumu" Basın, Yayın, Araştırma

Danışmanlık ve Eğitim Hizmetleri İşletmesi Adına

Etilbey Mahallesi Teşvikiye Cad. No: 359/10

06520 Balgat / ANKARA / TÜRKİYE

20 Mayıs 2019'da kurulan kuruma katılmak için

TÜRK KOOPERTİFÇİLİK KURUMU

Basın, Yayın, Araştırma Danışmanlık ve Eğitim

Hizmetleri İşletmesi ağıdı dergisi

"KARINCA" is the monthly journal of Turkish Cooperative

Association founded in 1931

Yazılarda soruların fidelet yazılmasına aittir.

Gönderilen yazı ve haberler iletilemez.

Yazılar elektronik ortamda teslim edilir.

Yayın Tarihi

Yayın Süresi

Basım Tarihi

9 Nisan 2019

Basım Yeri ve Tasarım

Altınyayın Mubasatık Basın Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.

Kazım Karabekir Cad. 39055 Tel: 0312 384 44 02

İktidari/ANKARA

altinyayinmatbaa@gmail.com

Bu Sayıda.....

Başyazı	1
TÜRK KOOPERTİFÇİLİK KURUMU 2018 YILI OLAĞAN GENEL KURULU YAPILDI	3
ÖZDEM SATICI TOPRAK KOOPERTİFÇİLİK GENEL KURULU ÇAĞRI YETKİSİ OLANLAR	8
SİDİKA BULUŞ KAYISI ÜRETİCİLİĞİNDE KOOPERTİFÇİLİĞİN GEREKLİLİĞİ	11
MUSTAFA YAVUZ KOOPERTİF ORTAKLARININ BİLGİ EDİNME VE TİCARİ DEFTERLERİ İNCELEME HAKKI	19
MEHMET ÜNAL ŞAHİN HÂS İBRÂHİM'İN ŞİİRLERİNİN ARAPGİR NÜSHASI HAKKINDA	26
GÖKHAN GÖKMEN FARS EDEBİYATINDA ÜSLUP, ÜSLUP BİLİMİ; DÜNYADA VE İRAN'DAKİ KISA GEÇMİŞİ	32
YETER DEMİR USLU YAŞLI NÜFUS VE SAĞLIK HİZMET POLİTİKALARI	39
HAZAL ÖĞÜZ YENİ MEDYADA REKLAM: KULLANICI MERKEZLİ İÇERİK ÜRETİMİ	44

Dergimizde yayınlanan yazıların sorumluluğu
yazarlarına aittir.

TÜRK KOOPERTİFÇİLİK KURUMU YÖNETİM KURULU

Başkan	: Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY
Başkan Yrd.	: Prof. Dr. Nurettin PARILTI
Muhasep Üye	: Prof. Dr. Mehmet ARSLAN
Üye	: Prof. Dr. Nevzat AYPEK
Üye	: Prof. Dr. Enver AYDOĞAN
Üye	: Prof. Dr. Turhan ÇETİN
Üye	: Prof. Dr. Hacı ÖZÜDOĞRU
Üye	: Doç. Dr. Mehmet BAŞ
Üye	: Doç. Dr. Cemalettin AKTEPE
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman OKUR
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Kadir ÖZER

TÜRK KOOPERTİFÇİLİK KURUMU DENETİM KURULU

Prof. Dr. Muharrem ÇETİN
Doç. Dr. Emine ÖNER KAYA
Doç. Dr. Erol DEMİR

TÜRK KOOPERTİFÇİLİK KURUMU HAYSİYET DİVANI

Hüsnü POYRAZ
Prof. Dr. İhsan ERDOĞAN
Özdemir ÜNSAL

Yazarlarımıza Duyuru

1. Dergiyi gönderilen yazıların elektronik ortamda teslim edilmesi
2. Yazılarda yer alacak resimlerin yazarlar tarafından metne yerleştirilerek teslim edilmesi
3. Yazıların 11 Punto ve Times New Roman karakteriyle yazılması
4. Tercüme yazılarda kaynak belirtilmesi
5. Araştırma ve bilimsel yazılar dışındaki yazıların en çok 5 (A4) sayfası olarak yazılması
6. Dergimize gönderilen yazıların başka bir dergiyi gönderilmemiş ve yayınlanmamış olması gerekmektedir.

Yönetim Kurulu Herhangi Bir Maaş, Ücret ve Huzur Hakkı Almamaktadır.

Başıyazı

Değerli Kooperatif dostları;

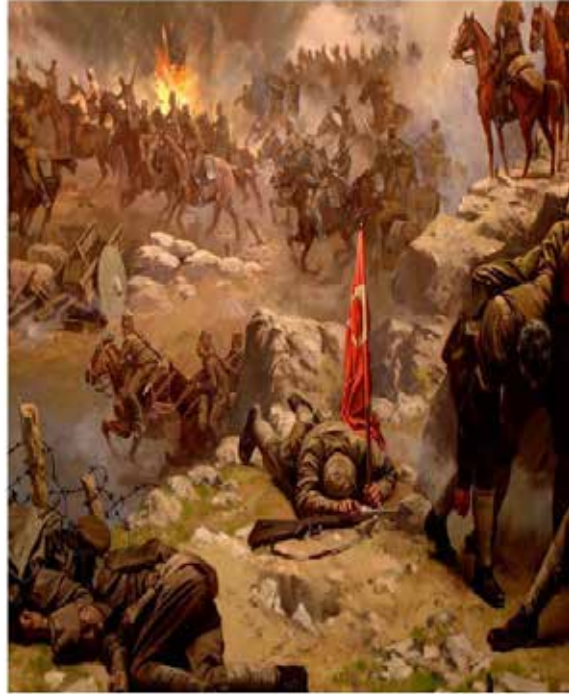
Vurulup tertemiz alnından, uzanmış yatıyor,
Bir hilâl uğruna, yâ Rab, ne güneşler batıyor!
Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş asker!
Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alnı değer.
Ne büyüsun ki kanın kurtarıyor tevhidi...
Bedr'in arslanları ancak, bu kadar şanlı idi.
Sana dar gelmiyecek makberi kimler kazsın?
'Gömelim gel seni tarihe' desem, sığmazsın.

.....

Sen ki, a'sâra gömülse taşacaksın...
Heyhât,

Sana gelmez bu ufuklar, seni almaz bu cihât...

Ey şehid oğlu şehid, isteme benden makber,
Sana ağûşunu açmış duruyor Peygamber.

İçinde bulunduğumuz Mart ayında tarihi şanla şerefle ve başarılarla dolu bu millet için bir dönüm noktası olan, en büyük destanların bile onun yanında sönük kaldığı Çanakkale Zaferinin 104. yılını coşkuyla anmaktayız.

Türk Kooperatifçilik Kurumu olarak şehitlerimizi ve kahraman gazilerimizi minnetle ve göğsümüz kabarak anmaktayız.

Onlara çok şey borçlu olduğumuz bilincinde ve şuurundayız.

Bu bilinç ve şuurun tüm milletimizde olması temennisini taşımaktayız.

Evet Çanakkale bir destandır. Çelik zırhlara karşı, bir avuç insanın küçücük bir yarımada imanı dolu göğsünü siper ettiği bir destan... Ve aslında çelik zırhların değil, etten kemikten ancak içi iman ve vatan sevdasıyla dolu gövdelerin nasıl tunçlaşıp galip geldiğinin destanıdır.

Yedi düvele kafa tutan bir avuç Müslüman Türk'ün dönemin süper güçlerine, ellerindeki derme çatma tüfeklerle kafa tuttuğu, meydan okuduğu, yenilmez dediği orduları harap ettiği bir destandır.

Emperyalizmin suratına atılan sert bir tokattır Çanakkale.

Dakikalar içinde aşılabacak denilen engelin aylar sonra dahi aşılamayacağını yedi düvele ispatıdır.

Bu kutlu günün özellikle gençlerimiz tarafından hakkıyla idrak edilmesi ve uyanışa bir kapı açması dileğiyle, Türk Kooperatifçilik Kurumu olarak şehitlerimizi rahmet ve minnetle anıyoruz.

Çanakkale Zaferimiz kutlu olsun.

Ne Mutlu TÜRKÜM diyene.

Karınca dergimiz bu ay da her zamanki gibi son derece zengin bir içerikle siz değerli kooperatif dostları ile buluşuyor.

987. Sayısını yayınladığımız dergide bu ay toplam sekiz yazı yer almaktadır.

Her zamanki gibi hem kooperatif dostlarının mesleki, hukuki ya da teknik bilgi ihtiyaçlarını cevaplamaya dönük bir içerik hem de güncel akademik gelişmeler içeren bir içeriğin birlikte sunulması yönündeki yayın ilkesimizin gereği olarak bu ayki sayımızda toplam dört adet kooperatifçilikle ilgili yazı ve dört adet de sosyal bilimlerin muhtelif alanlarına dair yazı yer almaktadır.

Dergimizin bu zenginliğine katkı sağlayan tüm yazarlarımıza teşekkür ediyor, daha zengin içerikli sayılar üretebilmek için siz değerli okuyucularımızın ve kooperatif dostlarının katkılarını beklediğimizi yeniden hatırlatıyorum.

Her zamanki zengin bir içerikle siz değerli okuyucularımızla buluşturmayı temel şiar olarak belirlediğimiz Karınca Dergisinin 987. Sayısının okuyucularımız için yararlı olacağını umuyorum.

Gelecek sayıları daha zengin içerikle sizlerle buluşturma çabamıza, yazılarınız ve fikirlerinizle katkı sağlayarak paydaş olmanız çağrımızı yineleyerek hepinize sağlık ve mutluluklar diliyorum.

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU 2018 YILI OLAĞAN GENEL KURUL TOPLANTISI YAPILDI

Salim ARSLAN

Türk Kooperatifçilik Kurumu Derneği 2018 Yılı Olağan Genel Kurul Toplantısı ilan edilen gün, saat ve yerde, ilan edilen gündem ile başlamıştır.

Açılış, saygı duruşu ve İstiklal Marşımızın okunmasından sonra gündemin 3. Maddesi gereği Başkanlık Divanı seçimine geçildi.

Divan Başkanı olarak;

Hüsnü POYRAZ,

Başkan Yardımcısı

Ahmet CANLI,

Kâtip üyeliklere

Osman BOSTAN ve Eşref DİKMEN

seçildi.

Yönetim Kurulu Başkanı Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY, açılış konuşmasında, Derneğin 87. Yılı Olağan Genel Kuruluna hoş geldiniz dedi ve siz üyelerin desteği ile 87 yıldır dimdik ayakta durarak Türk Kooperatifçilik Kurumu Derneğinin bu güne geldiğini söyledi. 87. yıl faaliyetlerini özetledi.

Yönetim Kurulu Başkanı

Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY

Öncelikle eğitim ve yayın faaliyetlerine önem verdiklerini Karınca dergisi ve Sosyal Ekonomi dergisinin aksamadan yayına devam ettiğini, karınca dergisinin 1000. Sayıya yaklaştığını yaklaşık bir yıl sonra 1000.nci sayıya ulaşacağını söyledi.

3. Sektör Sosyal Ekonomi Dergimize çok sayıda başvurular olduğunu belirterek, yılda iki sayı çıkarıyorduk talep üzerine üç sayıya çıkardık talep daha da artınca dört sayıya çıkardık ve dijital

ortamda yayınlamaya başladık dedi. 2017 yılı Genel Kurul Toplantısında **CIRIEC** ve ICA'nın üyeliğinden ayrılacağımızı söylemiştim.

Ancak ayrılmadık geçen yıl İstanbul Gelişim Üniversitesinde düzenlenen **CIRIEC** toplantısına katıldık ve bu konuyu gündeme getirdik, isteğimiz doğrultusunda aidat ödmeden üyeliğimizin devam etmesine karar verildi, diye konuştu

Ayrıca *Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü'nce* düzenlenen toplantı ve Kongrelere Kurumumuzu temsilen **Prof. Dr. Nevzat AYPEK** ve **Prof. Dr. Nurettin PARILTI** tebliğ ile katılmışlardır.

Her yıl olduğu gibi 2018 yılında da okullarda kooperatifçilik ile ilgili Konferanslar vermeye devam ettiklerini, ayrıca 3 yılda bir yapılmakta olan Milletlerarası Kooperatifçilik Kongresine

Akademisyenlerin katılımı ve talepleri doğrultusunda her yıl yapmayı planladıklarını belirtti.

Bu Kongrelerin eski yıllara göre artık Derneğimize çok az bir maliyeti olduğunu, **23. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresini de bu yıl 25-27 Eylül 2019 tarihlerinde Ukrayna/Kiev'de** yapmaya yönetimin karar verdiğini, katılımcıların kendi imkanları ile katılacaklarını kurum olarak sadece tebliğ ile katılacak yurt dışı katılımcıların konaklama giderlerinin karşılanacağını diğer giderlerin karşılanmayacağını söyledi ve **Genel Kurula katılan üyelere teşekkür ederek konuşmasını tamamladı**

Üyelikte 30 yılını dolduran **Ömer Faruk AKDEMİR**'e plaket verildi.

Faaliyet Raporu ve Çalışma programı üyelere önceden gönderilmiş olduğundan faaliyet raporunun okunmamasına, denetim raporunun okunmasına karar verildi. Denetim kurulu raporunu **Prof. Dr. Nevzat AYPEK** okudu ve ittifakla kabul edildi.

Yusuf ÜSTÜN söz aldı. Bu ülkede Esnaf Sanatkârlar Kooperatifi ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, ve Kooperatifler var. 4 yıldır Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü strateji çalışmalarında görev alıyorum benim gibi Bakanlık Kooperatifçilik biriminin de burada yer alması gerektiğini düşünüyorum. Onların bu toplantıya gelmeleri gerektiğine, ülkenin kalkınması için Kooperatifçiliğin elzem olduğuna inanıyorum.

Bakanlığın bu konuya ciddi eğilmediğini yönetim organizasyonda değişiklik yapılması gerektiğini, Kooperatifçilik kanunun değiştirilmesi için gündem oluşturulmasının gerektiğine inandığını ve 1.300.000 (BirMilyonÜçYüzBin) ortağı olan bir kooperatif kuruluşu Doğa sigortanın kapandığını söyledi. Teşekkür ederek konuşmasını tamamladı.

Divan Başkanı **Hüsnü POYRAZ** söz aldı. Doğa sigortanın 1300.000 üyesi olduğuna inanmadığını söyledi ve değerli Kurum üyeleri divan dahil 37 kişi burada üyeleri biraz gençleştirmenin iyi olacağını yönetim ve denetim kurulu üyelerinin katılımının tam olmadığını, denetim raporunu bir kişinin okuduğunu, kurumu tanııtma faaliyetlerinin bankadaki paradan önemli olduğunu, benim başkanlık dönemimde ayda bir de olsa şairler toplanır şiirler okur atışmalar yapılırdı. İnsanlar ayakta izlerdi.

Bu heyecanın tekrar yaşatılmasını yönetimden istiyorum dedi.

2020 yılında Karınca dergisinin 1000. Sayısının çıkacağını 1000 nci sayıya ulaşan ve aralıksız yayınlanan Türkiye de tek dergi Karıncanın Kültür Turizm Bakanlığı Basın Yayın birimi ile görüşülüp bunu duyurmamız lazım dedi. Şu anda Türkiye de televizyon kanal sayısı 500'ü buldu bu kanalların birinde bu anlatılmalı. Milletlerarası Kongrenin Kiev'de yapılması zaruri değil ülkemizde yapılmasını önerdi.

3. Sektör Sosyal Ekonomi dergisinin dijital ortamda değil basılı yayınlanması daha iyi olur dijital ortamı kimsenin bilmediğini ve güvenilir olmadığını, Tarım Kredi, Panko Birlik ve Esnaf sanatkârlar Kooperatifi ile dirsek temasında olmasını söyledi ve gelen üyeler ve yönetim kuruluna teşekkür etti.

Yönetim Kurulu Başkanı Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY söz aldı. Genel özetleme yaptı. Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliğine atanan Genel Müdürleri yönetim kurulu olarak her zaman ziyaret ediyorduk. 2018 yılında atanan Genel Müdürü de ziyaret etmek için bir kaç defa randevu talep ettikten sonra randevu verdi. Yönetim Kurulu olarak gittik “siz kimsiniz bizim hangi birimin altında yer alıyorsunuz” dedi. Ne yazık ki bu kadar büyük bir kurumun başına ülkedeki kooperatiflerden ve kooperatifçilik çalışmalarından haberdar dahi olmayan kişilerin gelmesi ve bu kişilerle kooperatifçilik sorunlarına çözüm aramaya çalışmak oldukça güçleşmiştir dedi.

Bunun dışında yılda bir yapılan olağan genel kurul toplantısı için tüm üyelerimize mesaj gönderdiğimiz gibi ayrıca tüm üyeleri telefonla aramamıza rağmen katılım geçen yıl 50 kişi, bu yıl ise 37 kişi katılmıştır dedi.

Sanatsal faaliyetlerle ilgili olarak mevcut yerimizin üyelere sapa geldi, yaptığımız etkinliklere katılan olmadı.

Buna rağmen burada ya da yeni yerimizde her ay belirli bir konuda en az bir faaliyet yapmayı planlıyoruz dedi. Kiev’de yapacağımız kooperatifçilik Kongresine Kırım-Tatar Meclis Başkanı **Mustafa CEMİLOĞLU**’nu davet ettik inşallah katılacak, 3. Sektör Sosyal Ekonomi Dergimizin dijital ortamda yayınlanması, dijital ortamda yayınlara dünyanın her yerinden ulaşıldığı için basılı dergilere ulaşımın olmadığı gerekçesiyle dijital ortamda yayınlanması tercih edilmiştir. Kurumun 76 dönüm arazisi var bunlarla ilgili olarak girişimde bulunduk. İmar ile ilgili 1/5000 komisyondan geçti dedi.

Divan Başkanı Hüsnü POYRAZ söz almak isteyeninin olup olmadığını sordu. Başka söz isteyen olmadığından Divan Başkanı Genel Kurul üyelerine teşekkür ederek yönetim kuruluna sağlık, başarı ve iyi niyet temennilerinde bulunarak toplantıyı kapattı.

KOOPERATİFLERDE GENEL KURULA ÇAĞRI YETKİSİ OLANLAR

Özdem SATICI TOPRAK*

I - Giriş

Kooperatifler genel kurul toplantıları vasıtasıyla ortaklarını bilgilendiren ve yöneticilerinin ibrasını bu toplantı zemininde görüşen kuruluşlardır. Kooperatifler Kanunu'nda 2017 yılında yapılan kısmi değişiklikler birlikte¹ bu kuruluşlarda azami üç yılın genel kurul toplantısının birleştirilerek yapılması imkanı getirilmiş ise de bu şartları taşımayan kooperatiflerin her yıl olağan genel kurul yapma mükellefiyeti ve tüm kooperatiflerin ihtiyaç duydukça olağanüstü genel kurul toplantısı yapma imkanları mevcuttur. Genel kurul toplantılarına katılım hakkı olan tüm ortakların davet edilmesini ve gündemden haberdar olmalarını sağlamak bakımından genel kurul toplantılarına ilişkin çağrı belirli sürede ve belirli şekilde yerine getirilmelidir. Yasada kooperatif genel kurul toplantı çağrısı yapmak yetkisi sadece yönetim kurulu verilmemiş olmakla birlikte, diğer kurum yahut organların çağrıda bulunabilmesi için öncelikle yönetim kurulunun bu görevini yerine getirmemiş olması şartı aranmıştır.

II - Çağrıya Esas Yetkili Olanlar

Kooperatifler Kanunu'na göre yönetim kurulu genel kurula çağrıda öncelikli organdır.(KK Md.43) Bu görev esas itibarıyla kooperatifin temsil ve ilzamından sorumlu olan organ sıfatı nedeniyle yönetim kuruluna ait olmakla birlikte bu organın devredilmez yahut vazgeçilmez görevleri arasında bulunmamaktadır.(KK Md.55/1) Zira, kanun koyucu yönetim kurulunun bu görevi yerine getirmekten kaçınabileceğini yahut görevin ifasının çeşitli nedenlerle aksayabileceğini göz önünde bulundurarak genel kurulun daveti ile ilgili olarak başkaca alternatif hükümlere yer vermiştir. Dolayısıyla, genel kurulu toplantıya çağırma öncelikle yönetim kuruluna ait bir görevdir. Yönetim kurulu bu yetkisini görevde bulunduğu dönemde kullanacak fakat çağrı yaptığı tarihte görev süresini tamamlamış olması da çağrıyı yetkisiz ve usulsüz hale getirmeyecektir.²

Düzenlemede bu yetki yönetim kuruluna verilmiş olduğundan yönetim kurulu üyelerinin tek başına yetkili olmadıkları, diğer bir ifadeyle genel kurulu toplantıya çağırma yetkisini kurul olarak

*** Ticaret Başmüfettişi, Ticaret Bakanlığı**

1) Bkz.18/06/2017 tarih ve 7033 sayılı Kanun

2) Y.11.HD. 01/06/1992 E.9/K.7298

kullanmaları gerektiği anlaşılmaktadır. Uygulamada yönetim kurulunca öncelikle genel kurulun hangi tarih ve gündemle yapılacağı hususunda bir yönetim kurulu kararı alınmakta ve diğer işlemler bu kararın akabinde yerine getirilmektedir.

II - Çağrı Yapabilecek Alternatif Organ Yahut Kurumlar

Kanun'da yönetim kurulu veya ana sözleşme ile bu hususta yetkili kılınan diğer bir organın genel kurul çağrısında bulunabileceği belirtilmiş ise de, ilgili Bakanlıklarca hazırlanan örnek ana sözleşmelerde böyle bir organ tanımına yer verilmemiştir.³ Bununla birlikte, yasada öngörülmüş olması nedeniyle, bir kooperatifte örneğin danışma kurulu gibi bir organ oluşturularak, bu organa ana sözleşme ile genel kurulu çağırma yetkisi tanınmasına bir engel bulunmamakla birlikte, yasal zeminde genel kurulu toplantıya çağırarak birçok organ tanımlandığından böyle bir organa uygulamada ihtiyaç bulunmamaktadır.

Diğer taraftan, kooperatiflerde her yıl bir önceki hesap yılına ait olağan genel kurul toplantısının yapılması zorunluluğu bulunmakta ve bu yükümlülüğün yerine getirilmemesi halinde kooperatif yöneticilerinin cezai sorumlulukları doğmaktadır. (KK Md. 45/1 Ek:2/2) Yasada denetçiler kurulunun gerektiğinde genel kurulu toplantıya çağırabileceği ifade edilmiş, ancak bu gerekliliğin içeriği ile ilgili bir açıklamaya yer verilmemiştir. (KK Md. 43) Kanımızca ortada bir gereklilikten bahsedilmesi nedeniyle denetim kurulu üyelerinin bu noktadaki yükümlülüğü yönetim kurulunun kooperatifin olağan genel kurul toplantı çağrısını yapmaması veya örneğin kooperatif yönetim kurulunun toplantı nisabını kaybetmesi gibi bir nedenle yapamaması halinde söz konusu olacaktır. Diğer bir ifadeyle yönetim kurulu hesap yılının ilk altı ayı içinde genel kurulu yapmak üzere harekete geçmediği takdirde genel kurul çağrısının denetçi veya birden fazla denetçiden oluşan denetçiler kurulunca yerine getirilmesi mümkündür. Ancak bu görev denetim kurulu üyelerinin asli yükümlülükleri arasında bulunmadığından söz konusu çağrıyı yapmayan denetçiler için bir cezai sorumluluk öngörülmemiştir.

Kooperatif ortaklarına genel kurul çağrısı gönderme yetkisi olan kurumlardan biri de kooperatifin ortağı olduğu üst birliktir. Üst birlikler kooperatiflerin dikey örgütlenmede ortağı oldukları yine kooperatif şeklinde oluşmuş yapılar olup, konuları aynı veya birbirleriyle benzer kooperatifler tarafından kurulurlar. (KK Md. 72/1) Kanun'da üst birliklere ortağı olduğu kooperatiflerin genel kurul toplantılarına ilişkin çağrıyı yapmak yetkisi verildiğinden yönetim kurulu veya denetçiler tarafından genel kurul toplantı çağrısı yapılmayan kendine ortak kooperatiflerin genel kurul çağrılarının üst birliği tarafından yapılması imkanı mevcuttur. Bu üst birlik, kooperatifler için ortağı olduğu Kooperatifler Birliği, Kooperatifler Birliği için Kooperatifler Merkez Birliği veya Türkiye Milli Kooperatifler Birliği ve Kooperatifler Merkez Birliği için de Türkiye Milli Kooperatifler Birliği olacaktır.⁴ Tasfiye halindeki kooperatiflerde tasfiye memurları da tasfiye işlerinin gereği olan hususlar hakkında karar almak üzere genel kurulu toplantıya çağırabileceklerdir. (KK Md. 43) Bu durum özellikle tasfiye kurulunun yönetim kurulundan ayrı olarak belirlendiği kooperatifler için geçerli olacaktır. Zira, yönetim kurulu aynı zamanda tasfiye kurulu olarak görev yapmakta ise zaten bu yetkiyi haizdir. Belirttiğimiz sırayla genel kurulun toplanamaması halinde ilgili Bakanlıklarca⁵ genel kurul toplantıya çağırılacaktır. (KK Md. 43)

Yasada kooperatif ortaklarına belirli bir sayıya ulaşmaları halinde genel kurulu çağırmayı talep etme hakkı da tanınmıştır. Buna göre dört ortaktan az olmamak kaydıyla ortak sayısının en

3) <https://koop.ticaret.gov.tr/bilgi-bankasi/ornek-anasozlesmeler/bakanlikca-kurulus-izni-verilen-kooperatif-ve-ust-kuruluslari-ornek-anasozlesmeleri>

4) KURTULAN A., *Kooperatifler Kanunu ve Açıklaması*, s.253

5) İlgili bakanlık, tarımsal amaçlı kooperatifler ve tarım kredi kooperatifleri için, Tarım ve Orman Bakanlığı, yapı kooperatifleri için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, tarım satış kooperatifleri ve genel amaçlı kooperatifler için ise Ticaret Bakanlığı'dır.

az onda biri öncelikle yönetim kuruluna başvurarak genel kurulu toplantıya çağırma talebi edebilecek; yönetim kurulunca bu istek 10 gün içinde yerine getirilmediği takdirde istek sahipleri ilgili bakanlıklardan genel kurulun toplanmasının teminini isteyebileceklerdir. İlgili bakanlıklarca da bu istek karşılanmadığı takdirde talep sahibi ortaklar mahalli mahkemeye başvurarak bizzat genel kurulu yapma imkanı elde edeceklerdir.(KK Md.44) Ancak ortakların böyle bir talepte bulunabilmeleri için azlık olarak birlikte hareket etmeleri gerekmekte olup, ortakların ayrı ayrı birbirinden bağımsız olarak talepte bulunmaları halinde taleplerinin kabulü söz konusu olmayacaktır.⁶

Görüleceği üzere ortaklara kooperatif genel kurul toplantısını yapmak yönünde bir imkan verilmiş olmakla birlikte oldukça zahmetli ve bürokratik bir yol benimsenmiştir. Kaldı ki yasada genel kurulun yönetim kurulu dışındaki organ yahut kurumlarca yapılması halinde ortaya çıkacak masrafların ne şekilde karşılanacağı ile ilgili de bir düzenleme bulunmamaktadır. Zira, genel kurul toplantısının icrası için, tüm ortaklara posta yoluyla çağrı gönderilmesi, bakanlık temsilcisi ücreti ödenmesi, salon kiralanması gibi zorunlu bir takım masraflar söz konusu olmakta ve esas itibarıyla bu masrafların kooperatif tüzel kişiliği kaynaklarıyla karşılanması gerekmektedir. Dolayısıyla gerek bu masrafların finansmanı ile ilgili belirsizlikler ve gerekse izlenecek yolun yoruculuğu dikkate alındığında yönetim kurulu haricindeki organ yahut kurumlar ile kooperatif ortaklarının genel kurul toplantısı için harekete geçmeleri oldukça güç olmaktadır.

III - Sonuç

Kooperatifler için genel kurul toplantıları özellikle ibranın görüşülmesi, gelecek yıla ilişkin kararların alınması, yönetici ve denetçilerin seçimi gibi konuların görüşülmesi nedeniyle oldukça önem arz etmektedir. Yasada ve örnek ana sözleşmelerde genel kurul toplantı çağrısını yapmak görevi öncelikle yönetim kuruluna verilmiş, ancak yönetim kurulunun bu görevi yerine getirmemesi halinde denetçiler kurulu, üst birlik, tasfiye kurulu, ilgili bakanlıklar ve belirli sayıdaki ortağın da bu hakka sahip oldukları belirtilmiştir. Bununla birlikte, gerek yönetim kurulunun haricindeki organ yahut kurumlarca yapılacak çağrının finansmanı sorunu ve gerekse çağrı için izlenecek yolun yoruculuğu nedeniyle yönetim kurulu haricindeki organ yahut kurumlar ile kooperatif ortaklarının genel kurul toplantısı için harekete geçmeleri pek mümkün olmamaktadır.

Kaynakça:

- 1-T.C. Yasalar 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu
- 2-Ahmet KURTULAN, Kooperatifler Kanunu ve Açıklaması
- 3-Gönen ERİŞ, Uygulamalı Kooperatifler Hukuku
- 4-Kooperatif Örnek Ana Sözleşmeleri

6) Y.11.HD.E.83/2294, K.83/2474, T.12/05/1983

KAYISI ÜRETİCİLİĞİNDE KOOPERATİFÇİLİĞİN GEREKLİLİĞİ

Sıdıka BULUŞ*

Giriş

Kayısı üretimi her ne kadar dünya geneline yayılmış olsa da çoğunlukla Akdeniz ülkeleri başta olmak üzere Asya, Avrupa, Amerika ve Afrika kıtalarında ekim sahaları bulunan tarımsal bir üründür.

Dünya kayısı ihracatında büyük bir söz sahibi olan Türkiye kuru kayısı ihracatında %85.6 oranla ilk sırada yer almaktadır. Malatya ise Türkiye özelinde yetiştirilen kayısı sektöründe pazar liderliğini elinde bulundurması sebebiyle günümüzde kayısıda bir dünya markası haline gelmiş bir şehirdir.

Malatya'da üretilen kayısı çeşitleri kalite ve lezzetleri ile dünya çapında en beğenilen kayısı konumunda bulunmaktadır (Öztürk ve Karakaş, 2017: 114).

Kayısı yaş ve kuru olarak tüketilen bir meyve olma özelliğine sahiptir.

Sofralık, kurutmalık, konservelik ve endüstriyel olmak üzere pek çok alanda tüketilmektedir.

(Karabük Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi)

İçerdiği vitamin, mineral maddeler ve lif bakımından zenginliği ile beslenme ve sağlık açısından büyük önem taşımaktadır (Özdoğru vd., 2015: 24).

Kayısı meyvesinden; meyve suyu imalatı, reçel, pestil, dondurma, çikolata, lokum elde edilmektedir.

Kayısı meyvesi türlerine göre çekirdek yapısı ve tatları farklılık göstermektedir.

Tatlı olan çekirdekler çerez, acı olanlar ise kozmetik sanayinde hammadde olarak değerlendirilmektedir (Koçal, 2011: 2).

Söz konusu durumlar neticesinde kayısı yaygın olmanın yanı sıra süreklilik arz eden bir ticari ürün olarak pazar imkanları yüksek özelliklere sahiptir (Atış ve Çelikoğlu, 2017: 192).

Türkiye için bu denli prestijli bir ürün olma özeliği gösteren kayısının miktar ve değer olarak farklı tüketim alanlarına yönlendirilmesi kuşkusuz büyük önem arz etmektedir.

Bu nedenle kayısı üretimini ve pazarlama sorunlarını inceleyerek çiftçilere destek oluşturabilecek Trakya Birlik, Fiskobirlik, Marmarabirlik gibi büyük ses getiren gerçek manada işlerlik gösteren bir Kayısı Kooperatif birliği teşebbüsüne ihtiyaç vardır.

Kayısı üreticilerini serbest piyasanın risklerine karşı koruyarak pazarlama imkânlarını geliştiren ülke genelinde faaliyet gösterecek bir kooperatifçilik anlayışına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu kapsamda yaşanan sorunlar çerçevesinde bütüncül bir yaklaşımla çözüme kavuşturulması gereken bir konu olarak Kayısı Kooperatifçiliği Türkiye'nin dünya kayısı ticaretindeki konumu için büyük önem taşımaktadır.

1. Kayısı Üretimine Genel Bir Bakış

Anavatanı Orta Asya olmakla birlikte Batı Çin ve İran - Kafkasya da yetiştirilen kayısı başta ülkemiz olmak üzere Akdeniz ülkeleri ve birçok ülkede ekonomik değer taşıyan önemli bir meyvedir. Latince adı Armeniaca olup Rosaceae familyasında yer alan bir üründür.

Kayısı sıcak iklimlerde besin maddelerince zengin; kumlu, tınlı, humuslu topraklarda, derin, iyi geçirgen, iyi havalandırılan toprakları seven bir meyvedir.

Şekil 1. Türkiye'de Kayısı Üretim Alanları (TÜİK 2017 verileri)

Kışları soğuk, yazları ise sıcak iklimlere kolay adapte olan kayısı meyvesi, taze, kurutulmuş veya meyve suyu başta olmak üzere çeşitli gıda ürünlerinin ham maddesi olarak tüketilebilmektedir (MEB, 2011: 3).

Ülkemizde nem oranının yoğun olarak bulunduğu Doğu Karadeniz'in bazı bölgelerinde ve kış soğuklarının sert geçtiği Doğu Anadolu Bölgesi'nin yüksek yaylalarında kayısı yetiştiriciliğinde sorunlar yaşanmaktayken geri kalan tüm bölgelerde yetiştirilmeye uygun bir tarımsal üründür (Özbek, 1978: 127). Kayısı havaların ısınması ile birlikte çiçek açmakta bu nedenle ilkbahar geç donlarının yaşandığı bölgelerde zarar gören kayısı ekonomik anlamda yetiştirilmemektedir. Türkiye'nin başlıca kayısı üretim merkezi olan şehirlerine bakılacak olursak; **Malatya, Mersin, Elazığ, Iğdır, Kahramanmaraş, Antalya, Isparta, Kayseri, Hatay, Karaman** şeklinde sıralanabilir (TÜİK, 2018).

Üretilen kayısının önemli bir kısmı kuru kayısı olarak pazara sunulmaktadır. Geriye kalan kayısılar genelde sofralık ve meyve suyu imalinde kullanılarak iç piyasada tüketilmektedir. Çekirdeklerin

Türkiye Kayısı Verileri (ton)						
	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/2017	Değişim % ^{1/2}
Alan (1000 da) ^{1/1}	1.141	1.156	1.169	1.222	1.248	2,2
Verim (kg/ağaç) ^{1/1}	54	54	18	44	47	6,8
Üretim	795.483	811.609	278.210	696.100	749.050	7,6
Tüketim	168.719	193.771	46.633	126.845	213.832	68,6
Stok değişimi	3.018	483	-83.000	132.782	24.718	-81,4
İthalat	2.494	3.769	7.480	8.215	3.912	-52,4
İhracat	578.158	570.187	306.317	404.422	464.358	14,8

Şekil 2. TÜİK 2012-2017 veriler

ise tatlı olanları çerezlik, acıları da ilaç ve kozmetik sanayinde kullanılmaktadır. Bu kapsamda üretimin büyük çoğunluğunu tek başına üstlenen **Malatya**, Türkiye kayısı ihracatında önemli bir yere sahiptir.

Türkiye'nin kayısı ihracatında dünyaya açılan kapısı **Malatya**'da üretilen kayısı, Akdeniz Bölgesi'ne nazaran geç olgunlaşması nedeniyle yoğun bir şekilde kuru kayısıya dayanmakta ve üretilen kuru kayısının yaklaşık %90-95'i ihraç edilmektedir (T.C.Ekonomi Bakanlığı, 2017).

Ülkemizde 2017/18 verilerine göre 1.007 bin ton zerdali dahil kayısı üretiminin gerçekleştirildiği görülmektedir. Malatya ise toplam üretimde 676 tonluk ciddi bir rakamla Türkiye üretiminin %68,3'sini üstlenmiştir. **Mersin, Malatya**'dan sonra kayısı üretiminde %8,8'lik oranla 2. Sırada, %5.4 ile **Elazığ** 3.sırada gelmektedir.

Bu kapsamda **Malatya** kayısının yalnızca Türkiye'de değil dünya piyasalarında da öneminin anlaşılması için 2014 yılında **Malatya Ticaret ve Sanayi Odası** tarafından başvurulması üzerine Temmuz 2017'de "**Malatya Kayısı**" AB tarafından coğrafi olarak tescillenmiştir (TEPGE, 2018: 2).

2. Kayısı Üreticilerinin Yaşamış Olduğu Başlıca Sorunlar

Ülkemizde tarımı hızla yaygınlaşan kayısının üretim ve pazarlama esnasında üreticiler bir

takım sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Kayısı yetiştiriciliğinde karşılaşılan sorunların tespit edilip, gerekli tedbirlerin alınması ülke ekonomisi başta olmak üzere geçimini çiftçilikle sağlayan vatandaşlar için büyük önem taşımaktadır. Mevcut problemler göz önüne alındığında yapılan araştırma ve incelemelere göre üç grupta incelenmesi önerilmiştir.

Bunlar: kayısı ağacının yetiştirilmesi, kayısı ürünlerinin hazırlanıp depolanması ve pazarlanması şeklindedir (Baysar, 1994).

Malatya kayısısı üretim miktarı ve kalitesi yönüyle dünya pazarında etkin bir rol oynamaktadır.

Nitekim yapılacak çalışmaların da bu Pazar payının arttırılarak üreticinin piyasa koşullarından korunmasına yönelik olmalıdır.

Nasıl ki ülkemiz açısından taşıdığı önem dikkate alınarak 1962 yılından başlamak üzere fındık destekleme kapsamına alınmış, alımları gerçekleştirme görevi *Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (FİSKOBİRLİK)*'ne verilmişse, aynı uygulamanın kayısı içinde yapılması gerekir.

Fındıkta böyle bir uygulamaya gidilmekle, geleneksel tarım ürünleri ihracatımız içerisinde fındığın yeri (ilk sıra) korunmuş oldu.

İhracatta dünyanın bir numaralığına taşıyan bir diğer ürün olan kayısı için de adımlar atılması için şüphesiz sorun tespit çalışmaları yapılmalıdır.

Türkiye'nin kuru kayısı üretiminin yarısından fazlasını tek başına üstlenen Malatya çiftçisinin başlıca sorunlarından biri pazarlamadır.

Üreticilerin ürünlerini pazarladığı tek yer Şire Pazarı adı verilen toptancılar pazarıdır.

Malatya Merkez'de bulunan bu pazarda bulunan toptancılar stoklarında bulunan kayısı miktarını göz önüne alarak üreticinin elinde bulunan kayısı üzerinde fiyat kırmalara kolaylıkla başvurabilmektedir.

Bu durum her geçen gün maliyeti artan ürün karşısında çiftçinin işçi, ilaç vb masraflarını hasat sonrasında ödeme yükümlülüğü nedeniyle kayısıyı alıcının istediği fiyata elden çıkarmak durumunda kalmasına neden olmaktadır.

Malatya Merkez'e uzak ve taşıma maliyetinin yüksek olduğu ilçelerde ise çiftçiler ürünlerini toplayıcılara pazar fiyatının da altında satmak zorunda kalmaktadır.

Yaş kayısı satışında bu durum pazarlık şansının neredeyse hiç olmadığı alıcının belirlediği fiyat üzerinden gerçekleştirilmektedir. Ortaya çıkan üç durum sonucunda da kaybeden üretici ve tüketici olurken kazanan aracılar olmaktadır.

Nitekim bu durumun 2018 yılı itibariyle en büyük göstergesi birçoğumuzun marketlerde vb yerlerde aldığımız en kaliteli kayısının kg fiyatı birden fazla alıcının araya girmesi nedeniyle 25-30 TL arasında seyrederken aynı kayısının üreticiden alış zamanı ve yerine göre 8-12 TL arasında satın alındığı kayısının boyutlarına göre ise bu rakamların çok daha altına inildiği bilinmektedir. Bu rakamlar resmi olmamakla birlikte çiftçilerimizden edinilen bilgiler bu yöndedir.

Bir diğer sorun olarak karşımıza kayısı üreticileri depolama olanağına, genelde sahip olmadıklarından ve finansmana ihtiyaçları olduğundan ürünü hemen piyasaya arz etmek durumunda kalmaları çıkmaktadır.

Depolama yapanların ise kayısıyı, kuruttuktan veya işledikten sonra evlerde çevre koşullarına bağlı ortamlarda depoladıkları bilinmektedir.

Bu şekilde depolamada, ürünlerde oluşan fermentasyon ve böceklenme nedeniyle kalite düşmekte ve kayıplar söz konusu olmaktadır.

Kayısı üreticilerinin başta gelen sorunlarından bir diğeri de, finansman yetersizliği ve kredi teminindeki güçlüklerdir.

Yeterli finansmanı, ihtiyaç anında bulamayan kayısı üreticileri ürününü alivresatış yapmaktadır (Özçelebi ve Peker, 1994: 280).

Bu durum da çiftçilerin gelir kayıpları yaşamalarına yol açmaktadır.

3. Kooperatifçilik Anlayışı Ve Kayısı Üretimindeki Yeri

Kooperatiflerin kuruluşunun temelinde insanların bir araya gelerek işbirliği oluşturmaları amacı bulunmaktadır. İşbirliğinin oluşması da insanlar arasındaki güven duygusuna bağlıdır.

Güven, toplumlarda, örgütlerde, örgütler arası ilişkilerde ve kooperatiflerin bir arada bulunmasında büyük bir rol oynamaktadır.

Güven, toplumlarda gönüllü işbirliğini sağlayacak değerler oluşturarak toplumun tümünü ilgilendiren faydalı sonuçlar elde etme hususunda bireyleri gönüllülük esasına uygun olarak işbirliğine yönlendiren böylece ideal toplumun oluşmasını kolaylaştıran temel bir yapı taşıdır (Erdem, 2003: 9).

Kooperatifler piyasa mekanizması içinde sermaye birikiminin sürekli olmasını, bazı mal ve hizmetlerin sunumunda ve isteminde paydaşlarının pazarlık şansını artırma noktasında ekonomik büyümeye katkı sunan **“üretim ve paylaşım”** sürecini birbirleriyle ilişkili olarak ekonomik tikanıkların aşılmasında, pazarlık gücünü toplulaştırarak büyük firmalar karşısında rekabeti korumada ve piyasaların **(özellikle tarımsal piyasalar)** işleyişini düzenlemede önemli kuruluşlardır (Çıkin, 2007: 49).

Kooperatifler; serbest piyasa ekonomilerindeki zayıflıkları azaltarak, düşük sermayeli ortaklar dahil olmak üzere çeşitli ekonomik aktörlerin sistem içerisinde söz sahibi olabilmeleri açısından denge unsuru mekanizmalar sunarak, küçük sınai işletmelerinin kendi özerkliğini yitirmeden daha büyük çaplı ve güçlü ekonomik yapılar halinde birleşme fırsatı sağlamanın yanı sıra ortaklarının sürdürülebilir bir ekonomik gelire sahip olmalarına destek olarak ekonomik istikrara katkı sağlamaktadır (Cenkış, 2014: 1).

Kooperatifler; piyasa tercihlerine ve karar alma süreçlerine katılan eşit konumdaki ortaklarınca yönetilen ve denetlenen demokratik kuruluşlar olarak ortakların eşit oy hakkına sahip olması **(her ortağa bir oy hakkı)** ve kooperatifin ortakların katılımı ile birlikte yönetilmesi şeklinde anlaşıldığında, demokrasiyi kültür ve anlayış biçimi olarak geliştirebilecek bir platformdur.

Dünyaca ünlü düşünür Warbasse'nin de tanımlamasıyla, sosyal bir kültür olmanın yanı sıra faaliyet ve hedefleriyle tek başına bir demokrasi alanıdır **(Warbasse 1946)**.

Bu nedenle kooperatifler krizler sonrasında diğer işletmelere göre daha az etkilenmekte, zor şartlar altında dahi devletten herhangi bir destek almaksızın faaliyetlerine ara vermeden devam eden kuruluşlardır.

Kooperatifleşme hareketi cumhuriyet öncesi dönemde Memleket Sandıkları ile başlayıp cumhuriyet sonrası dönemde atılan birçok adımla gelişme alanı ve imkanı bulabilmiştir.

Ancak Türk toplum yapısının temelinde bulunan yardımlaşma, imcece, Ahilik anlayışının devam

etmesi nedeniyle benzer nitelikteki yapılaşmalar ve anlayışlar karşısında kooperatifçilik Türkiye’de yeterli ve istenen düzeyde varlık gösterememiştir **(Güreşçi ve Gönç, 2017: 219)**.

Nitekim pek çok alanda hizmet verme potansiyelini bünyesinde barındıran kooperatif kuruluşları Türkiye’yi dünya ihracat sıralamasında birinciliğe taşıyan kayısı üreticilerini de tatmin edici düzeyde bir yapılaşma gösterememiştir.

Kayısı üreticilerinin kooperatifçilik alanında atmış oldukları adımlardan Kayısı Birlik yapılaşmasının gelişimi ve iflasla sonlanan yolculuğuna bakarak bu durumu net bir şekilde özetleyebilmekteyiz.

Kayısı üreticilerini piyasada yaşanan olumsuz koşullar karşısında ortaya çıkan dalgalanmalardan korumak amacıyla 1993 yılında Malatya’da Nurettin Almasıulu tarafından Kayısı Birlik tesisleri kurulmuştur.

1998 yılına gelindiğinde ise Kayısı Birlik Genel Müdürü Mustafa Özhan döneminde birlik yapmış olduğu kâr gelirleri sonrasında satılmıştır.

Ancak Kayısı Birlik 2001 yılı sonrasında adeta bir çöküş dönemine geçerek çiftçiden almış olduğu kayısı satamayacak duruma gelmiştir.

Tesislerinin de satılmasının ardından Kayısı Birlik 4 kişilik yönetim kurulu ve 2 kişilik denetim kurulu üyeleri ve 5 kooperatifiyle birlikte kağıt üzerinde bir oluşum olarak kalmıştır.

Sonraki süreçlerde Malatya yerelinde kurulan kooperatifler ise üreticinin isteğini ve piyasadaki boşluğu dolduramayacak nitelikte oluşumlar yaratmıştır.

Üreticinin ihtiyaçlarına cevap vermeyen böylesi bir piyasa köktenciliği karşısında üretim maliyetlerini karşılayamayacak duruma gelen çiftçilerin bazıları ise gelir kayıplarını kayısı bahçelerinden vazgeçmeye başlayarak telafi etmeye çalışmıştır.

Kayısı üretim ve pazarlamasının yapılmasında karşılaşılan güçlükler neticesinde sorunların çözümü noktasında Kayısı Pazarlama Kooperatiflerinin üstleneceği rolleri sıralayacak olursak **(Özçelebi ve Peker, 1994: 280);**

a. Taşıma maliyetini en aza indirmek için kayısının üretildiği yerden tüketim merkezlerine taşınmasında kooperatiflerin devreye girmesiyle toplu şekilde alımlar yapılmasının akabinde toplu taşıma işlemi gerçekleştirilebilmektedir.

b. Kooperatif kurmak suretiyle; bir taraftan kayısının üreticiden tüketiciye akımında aracılardan aldıkları paylar da üreticiye gitmiş olacağından üreticiler korunurken, diğer taraftan da pazarlama zincirinin her halkasında ürünün fiyatına yapılan ilaveler minimum kılınacağından, tüketiciler yüksek fiyattan ürün almaktan korunmuş olacaktır.

c. Kooperatifleşme sayesinde çiftçilerin pazarlık gücü artacaktır. Her yönde entegrasyon sağlamış ve etkin bir pazarlama yönetimine ve Pazar payına sahip bir kooperatifin üreticiye sağlayacağı en büyük yarar pazarlık gücünü kazandırma olacaktır.

d. Kayısı Malatya yöresinde genellikle çeşitli işlemlerden geçirilerek işlendikten sonra satılmaktadır. En fazla şekerpare **(islimli kayısı/sarı kayısı)** ve gün kurusu şeklinde satılan kayısının, şekerpare haline getirilmesi kolay olmamaktadır. İşleme faaliyetleri çiftçiler tarafından bireysel olarak kendi işletmelerinde yapılmaktadır. Ancak bireysel olarak bu işlerin yapılması ekonomik ve kolay olmamaktadır. Zira kayısının şekerpareye dönüştürülmesi teknik bilgi ve en önemlisi özel olarak inşa edilmiş kükürtleme odalarına ihtiyaç göstermektedir.

Kooperatif sayesinde inşa edilecek müşterek kükürtleme odaları, kükürtlemenin daha

ucuza yapılmasını sağladığı gibi kalitenin artması, kayısı iç ve dış pazarlarımızın tercihleri doğrultusunda altın sarısı renginin muhafazası, kükürt dioksit oranının sağlanması, meyvenin dayanma gücünün ve depolama kabiliyetinin artırılması gibi konularda da avantajlar sağlar.

Dünya pazarlarında kayısı için istenen kükürt dioksit oranının (**%0.2 altında**) sağlanması, kükürtlemeyi takip eden pazarlama sürecinin kısaltılması ve bu amaçla üreticiye elindeki ürünün uzun süre beklemeyeceği güvencesinin kooperatif tarafından verilmesi ile mümkün olabilir.

e. Kooperatifleşme sayesinde depolama işlemi hijyenik olmayan şartlarda koylu işletmelerinde yapılmak yerine, daha iyi şartlarda yapılabileceği gibi ürününü depolayamayan işletmecilere de depolama olanağı sağlanacaktır. Böylece depolama işlemiyle ürünler bol ve fiyatların düşük olduğu dönemden alınıp, ürünlerin kıt ve nispeten fiyatların yüksek olduğu dönemlere aktarılmasıyla zaman faydası yaratılmış olacaktır. Yine depolama sayesinde arz-talep dengesi ve fiyatlarda istikrar temini de mümkün olacaktır.

f. Kayısının üretimi, kurutulması, ambalajlanması ve depolanmasında çağdaş tekniklerin uygulanması gerekliliği, üretici ve ithalatçıların kendi aralarında işbirliği yapmalarına bağlıdır. İşbirliğinin ise en iyi şekli kooperatiftir. Kooperatif sayesinde kayısı yetiştiriciliğinde kullanılabilen fakat bireysel hareket edildiğinde işletmeye çok pahalıya mal olan modern tarım makineleri temin edilip kolektif kullanılabilir. Kolektif kullanım işletme başına makine masrafını azaltacağı gibi makinelerin kullanımıyla ilgili teknik bilginin çiftçiler tarafından öğrenilmesinde de büyük yararlar sağlar.

g. Tarımsal ürünlerin talebini arttırmanın bir yolu da ürün çeşitlendirmesi veya yeni ürünlerin üretilmesidir. Kooperatif vasıtasıyla entegre tesisler kurularak kayısının yeni ürünleri (badem yağı, aroma esansı, aktif karbon, hidrosiyamik asit vb.) üretildiğinde kayısı talebi artacaktır. Kayısının, kayısı reçeli, kayısı pestili, kayısı kolası, kayısı lokumu gibi işlenmiş ürünler entegre tesisler sayesinde günümüzde üretilmekte ancak tüketimi bölge içinde sınırlı kalmakta bu nedenle ülke genelinde ve ihracata da sunulması kooperatifler aracılığıyla mümkün olacaktır.

Sonuç

Seneler geçtikçe ülkemiz sınırları içerisinde yer alan kooperatif türleri üretim alanlarına bağlı olarak artış göstermektedir. Toplumun ihtiyaçları karşısında farklı alanlarda çalışmalar yürüten kooperatifler kurulmakta ve kooperatifçiliğe olan talepler de bu kapsamda artmaktadır. Kooperatifçiliğin dünya üzerinde olduğu gibi ülkemizde de önemi gün geçtikçe anlaşılmaktadır. Gelişmiş Batı Avrupa ülkeleri ve ABD örnekleri incelendiğinde bu ülkelerin gelişmişlik göstergesi üzerinde kooperatifçiliğin de etkileri olduğu anlaşılmaktadır. Kooperatifçilik ekonomik ve sosyal sorunların çözümünde sivil anlayışların gelişmesi hususunda özel bir destek unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dünya kayısı üretiminde öncü olan ülkemizde Malatya kayısı da değeri gün geçtikçe anlaşılan ancak üreticilerinin öncelikli olarak pazar sorunları gibi pek çok sorunla yüz yüze kaldığı bilinmektedir. Bu nedenle ihracatta ülkenin bir nevi bel kemiği işlevi gören tarım ürünlerinden kayısının üreticileri adına harekete geçilmeli ve acil eylem planı hazırlanması gerekmektedir. Kayısı üreticileri yaşadığı problemlerle yalnız bırakılmamalı üretimin sürekliliğinin korunması ve yaygınlaştırılması için öncelikli olarak ihtiyaç analizleri yapılarak iyileştirmeler gerçekleştirilmelidir.

Kayısı üretiminde büyük oran sahibi Malatya başta olmak üzere Kayısı Kooperatifi kurularak ülke genelinde işlerlik gösterilmesi sağlanmalı böylece üreticiden tüketiciye bir koridor

oluşturulmalıdır. Bölgede Kayısı Kooperatifinin kurulması ekonomik ve sosyal açıdan geliştirilmesi gereken üreticilerin ülke ekonomisine katkılarını da beraberinde getirecektir. En kısa sürede bölge üreticilerini ve tüm ülke çapında kayısı yetiştiricilerini uluslararası platformda teslim edecek Kayısı Kooperatifçiliği kurulmalıdır.

Kaynakça

Atış, E., Çelikoğlu, Ş. (2017). Kağızman İlçesinde Kayısı Üretimi ve Yöre Ekonomisine Katkıları, Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı: 36, s. 191-205.

Baysar, A. (1994), Standard Ekonomik ve Teknik Dergi (Röportaj), TSE Yayınları, Ankara.

Cenkış, S. (2014). Kooperatif ve Birliklerde Profesyonel Yönetime Geçiş. Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi, Sayı 129.

Çıkin, A. Yercan, M. (1995). Tarımda Üretici Örgütlenmesi. Türkiye Ziraat Müh. IV. Teknik Kongresi Bildirileri, s.47-71, Ankara.

Erdem, F. (2003). Editörün Girişi. F. Erdem, Sosyal Bilimlerde Güven, Vadi Yayınları: 179, Toplum Dizisi: 59, Ankara.

Güreşçi, E., Gönç, M. (2017). Türkiye'de Kooperatiflerin Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri Üzerine Düşünceler. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi, s.219-229.

Koçal, H. (2011). Kayısı Yetiştiriciliği. Meyvecilik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Yayın No:7.

Malatya Kayısı Birlik'in Tesisleri Satıldı. <http://www.baskilhaber.com/malatya/malatya-kayisi-birlik-tesisleri-satildi> Erişim Tarihi: 19 Mart 2019.

Özbek, S. (1978). Özel Meyvecilik. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No:128, s.386

Özdoğan, B. Şen, F. Bilgin, N. Mısırlı, A. (2015). Bazı Sofralık Kayısı Çeşitlerinin Depolanma Sürecinde Fiziksel ve Biyokimyasal Değişimlerinin Belirlenmesi. Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi, 52 (1), s. 23-30.

Öztürk, D., Karakaş, G. (2017). Kayısı Üretimi ve Pazarlama Sorunları; Malatya İli Örneği. Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi, s.113-125.

T.C. Ekonomi Bakanlığı. (2017). Kuru Kayısı Sektör Raporları. İhracat Genel Müdürlüğü Tarım Ürünleri Daire Başkanlığı, s. 1-3, Ankara.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (2011). Bahçecilik, Kayısı Yetiştiriciliği. s.1-68, Ankara.

Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü (2018). Kayısı. Tarım Ürünleri Piyasası.

TÜİK. (2017). Kayısı Üretim Alanları İstatistikleri Veri Tabanı.

Warbasse, P (1946). Kooperatif Demokrasisi Cilt 1. (Çeviren: Akil Koyuncu) Ahenk Matbaası, İzmir.

KOOPERATİF ORTAKLARININ BİLGİ EDİNME VE TİCARİ DEFTERLERİ İNCELEME HAKKI

Mustafa YAVUZ*

1. Giriş

Kooperatif, toplum içinde yaşamanın zorunlu sonucu olarak oluşmuş sosyolojik ve ekonomik bir olgudur. Kooperatif kelimesi, latince kökenli **“birlik ve beraberlik”** anlamına gelen **“co”** ve **“çalışma”** anlamına gelen **“operation”** kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur. Ekonomik güçlük ve sıkıntıların aşılmasına yönelik olarak kurulan kooperatiflerin temelinde dayanışma, karşılıklı yardım ve birlikte yararlanma ilkeleri yer almaktadır.¹

Diğer ticaret şirketlerinden farklı olarak kooperatiflerde odak kavram, sermaye değil, kişilerdir. Dolayısıyla bu kuruluşları, bir araya gelmiş ve bir amaç doğrultusunda emek ve/veya sermayelerini bu amaca özgülemiş kişiler oluşturur. Buna bağlı olarak kooperatifi meydana getiren kişilerin/ ortakların bazı hakları mevcuttur. 1163 sayılı Kooperatifler Kanununda² (**KoopK**) öngörülen haklardan biri de, bilgi edinme ve ticari defterleri inceleme hakkıdır.

Söz konusu haklar, anasözleşme veya kooperatif organlarından birinin kararıyla bertaraf edilemeyen ve sınırlandırılmayan *bireysel, bağımsız, vazgeçilemez, devredilemez ve emredici* nitelikte müktesep haklardır.

Bu haklar, ortağın kooperatif faaliyetlerinden haberdar olmasını sağlar ve ortaklar arasında herhangi bir ayırım yapılmaksızın mutlak eşitlik ilkesinin uygulanmasını gerektirir.

Ortakların haklarını bilinçli bir biçimde kullanabilmesi ve genel kurulda iradesini doğru verilerle ortaya koyabilmesi amacına hizmet eden bilgi alma ve inceleme hakkının konusunu, yönetim ve denetim faaliyetleri içinde değerlendirilebilecek tüm işler ve işlemler oluşturur.

Bu çerçevede, bilgi alma ve inceleme hakkı, kooperatiflerde denetçiler eliyle yapılan korporatif denetlemeyi tamamlamak üzere kooperatifin ekonomik ve mali durumunun, egemenlik ilişkilerinin ve organların elde ettiği menfaatlerin tam olarak anlaşılması ve bu yolla hakların bilinçli olarak kullanılabilmesi amaçlarına hizmet etmektedir.³

***Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi**

1) Mustafa Yavuz, *Kooperatif Ortaklarının Birlikte Kullanabileceği Haklar*, *Karınca Dergisi*, Aralık 2017, S.972, s.21.

2) 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, 10.05.1969 tarihli ve 13195 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

3) Oğuz Atalay, *Anonim Şirketlerde Bilgi Alma Ve İnceleme Haklarının Mahkeme Aracılığıyla Kullanılması*, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.16, 2014, Özel Sayı, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan, s.55.

İşte bu çalışmada, kooperatif ortaklarının bilgi edinme ve ticari defterleri inceleme hakkı tüm yönleriyle incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

2. Uygulanacak Mevzuat Hükümleri

Kooperatif ortaklarının bilgi edinme ve ticari defterleri inceleme hakkı, **KoopK**'nın 24. ve 25. maddelerinde düzenlenmiştir. Esasen mezkûr maddeler, 6762 sayılı mülga Türk Ticaret Kanununda⁴ (**ETTK**) anonim şirket pay sahiplerinin malumat alma hakkını düzenleyen 362. ve 363. maddeleriyle⁵ aynı doğrultudadır.

Ancak, **ETTK**'nın söz konusu hükümleri, anonim şirket pay sahiplerinin ihtiyaçlarını karşılamaktan oldukça uzak kaldığından, anonim şirketlerde bilgi alma ve inceleme hakkı 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununun⁶ (**TTK**) 437. maddesinde yeniden düzenlenmiştir.

ETTK'nın eksikliklerini gidermeyi amaçlayan yeni hüküm, pay sahibine çağdaş ölçülerle örtüşen ve kamuyu aydınlatma, kurumsal denetim ve dürüst hesap verme ilkelerine göre düzenlenmiş bulunan kapsamlı bir bilgi edinme ve inceleme hakkı tanımaktadır.

Bilindiği üzere, **KoopK**'nın 98. maddesinde “**Bu Kanunda aksine açıklama olmayan hususlarda Türk Ticaret Kanunundaki anonim şirketlere ait hükümler uygulanır.**” denilmektedir. Söz konusu atıf dolayısıyla, kooperatifler hakkında **KoopK**'da düzenlenmeyen hususlarda **TTK**'nın ilgili hükümleri tatbik olunmaktadır.

Bu halde, **KoopK**'da yer alan hususlar hariç olmak üzere, anonim şirket pay sahiplerinin bilgi alma ve inceleme hakkını düzenleyen **TTK**'nın 437. maddesi kooperatifler hakkında da uygulanmaktadır.⁷

Bu açıklamalar ışığında, kooperatif ortaklarının bilgi edinme ve ticari defterleri inceleme hakkı aşağıda irdelenmiştir.

3. Bilgi Edinme Hakkı

Ortakların bilgi edinme hakkı, anasözleşme veya kooperatif organlarından birinin kararıyla bertaraf edilemez veya sınırlandırılmaz (*KoopK md. 24/son*). Buna karşın, ortaklara tanınan bilgi edinme hakkının kapsamı anasözleşme ile genişletilebilir.

Bilgi edinme hakkı, ortağın kooperatif faaliyetlerinden haberdar olmasını sağlayan, emredici nitelikte ve ortaklar arasında herhangi bir ayırım yapılmaksızın mutlak eşitlik ilkesinin uygulanmasını gerektiren koruyucu bir haktır.

3.1. Genel Kurul Öncesinde Bazı Belgelerin Kooperatif Merkezinde Ortakların Tetkikine Amade Tutulması

Kooperatiflerin iş ve işlemlerinde etkili olmak ve kooperatifin amacı doğrultusunda ilerlemesini sağlamak bakımından, ortakların görüşlerini açıklayabileceği ve oy kullanabileceği yer genel kuruludur.

4) 6762 sayılı mülga Türk Ticaret Kanunu, **TTK**'nın 1533. maddesiyle 01.07.2012 tarihi itibarıyla yürürlükten kaldırılmıştır.

5) **ETTK**'nın 363. maddesinde, “Şirketin ticari defterleriyle muhaberatinin tetkiki yalnız umumi heyetin açık bir müsaadesi veya idare meclisinin kararıyla mümkündür.” denilmektedir.

6) 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, 14.02.2011 tarihli ve 27846 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

7) Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, *Kooperatifler Açısından 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununun Getirdiği Yenilikler*, Ankara 2014, s.78-79.

Bu nedenle **KoopK**, genel kurulu toplantıya çağıran yönetim ve denetim kuruluna bazı hazırlıklar yapma görevi yüklemiştir.

Yönetim ve denetim kurullarının hazırlıklarından başlıcaları, yönetim kurulu çalışma raporu, bilanço ile denetçi raporunun düzenlenmesi şeklinde sıralanabilir.⁸

Buradan hareketle, **KoopK**'nın 24. maddesinin birinci ve ikinci fıkralarında, **“Yönetim kurulunun gelir gider farklarının dağıtım şekli hakkındaki tekliflerini ihtiva eden yıllık çalışma raporu ile bilanço ve denetçilerin 66 ncı madde hükümlerine uygun olarak tanzim edecekleri rapor genel kurulun yıllık toplantısından en az 15 gün öncesinden itibaren bir yıl süre ile kooperatif merkezinde ve varsa şubelerinde ortakların tetkikine amade tutulur.”** hükmüne yer verilmiştir.

Söz konusu düzenlemenin amacı, ortakların genel kurul toplantısı öncesinde kooperatifin mali ve idari durumu hakkında bilgi sahibi olmasını, geçmiş yıllarla karşılaştırma yapabilmesini ve buna bağlı olarak genel kurul toplantısında ortaklık haklarını bilinçli ve sağlıklı bir şekilde kullanabilmesini sağlamaktır.

Söz konusu rapor ve belgelerin kooperatif merkezinde veya şubelerinde ortaklar tarafından incelenebilmesi için ortakların genel kurul toplantısına katılacak/katılmış olması şart değildir.

Kooperatif merkezinde incelemeye hazır bulundurulacak belgeler, yıllık çalışma raporu,⁹ bilanço¹⁰ ve denetçinin düzenleyeceği raporla¹¹ sınırlıdır.¹²

Bu durumda, maddede sayılamayan belge ve raporların kooperatifte bulundurulması gerekmemektedir.

Ancak belirtelim ki, ilgili bakanlıklar tarafından hazırlanan örnek anasözleşmelerde bilançoyla ilişkin olarak, **‘bilanço ve netice hesaplarının genel kurul toplantısından en az onbeş gün önce kooperatif merkezinde ortakların incelemesine sunulması’** öngörülmüştür. Bu durumda, bilançonun yanında gelir tablosu da kooperatif merkezinde hazır edilir.

Bu arada, bilgi edinme hakkı, bünyesinde bazı belgelerden örnek isteme hakkını da ihtiva etmektedir.

Keza **KoopK**'nın 24. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan **“Talep eden ortaklara bilanço ve gelir gider farkı hesaplarının birer suretinin verilmesi mecburidir.”** hükmü gereğince, isteyen

8) Gönen Eriş, Anonim Şirketler Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara 1995, s.379

9) Yönetim kurulu, kooperatif ortaklarının ve diğer ilgili kişi ve kuruluşların bilgilendirilmelerini sağlamak amacıyla her yıl “yönetim kurulu yıllık çalışma raporu” hazırlar ve genel kurula sunar. Söz konusu rapor, Ticaret Bakanlığı (mülga Sanayi ve Ticaret Bakanlığı) tarafından yürürlüğe konulan ve 11.06.2008 tarihli ve 26903 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Kooperatifler ve Üst Kuruluşları Yönetim Kurulu Üyelerinin Genel Kurul Toplantılarına Sunacakları Yönetim Kurulu Yıllık Çalışma Raporunun Usul ve Esaslarına İlişkin Tebliğ hükümlerine göre tanzim edilir

10) Bilanço, kooperatifin belli bir tarihteki varlıklarını ve bu varlıkların sağlandığı kaynakları (borçları ve sermayeyi) gösteren mali tablodur.

11) Kooperatif denetçileri, işletme hesabıyla bilançonun defterlerle uygunluk halinde bulunup bulunmadığını, defterlerin düzenli bir surette tutulup tutulmadığını ve işletmenin neticeleriyle malvarlığı hakkında uyulması gerekli olan hükümlere göre işlem yapıp yapılmadığını incelemekle yükümlüdür. Ortakların şahsen sorumlu veya ek ödeme ile yükümlü olan kooperatiflerde denetçiler, ortaklar listesinin usulüne uygun olarak tutulup tutulmadığını da incelemek zorundadır (KoopK md. 66). Denetim kurulu üyeleri, mevzuat uyarınca kendilerine yüklenen işlem ve hesapları denetleme görev ve yetkisini yerine getirdikten sonra 11.06.2008 tarihli ve 26903 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Kooperatifler ve Üst Kuruluşları Denetim Kurulu Üyelerinin Genel Kurul Toplantılarına Sunacakları Denetim Kurulu Raporunun Usul ve Esaslarına İlişkin Tebliğ hükümlerine göre genel kurula sunulmak üzere “denetim kurulu raporu” hazırlar.

12) Reha Poroy, Ünal Tekinalp, Ersin Çamoğlu, Ortaklıklar Hukuku II, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2017, s.646.

ortaklara yönetim kurulu tarafından bahsi geçen belgelerin birer örneğinin verilmesi zorunludur. Anılan Kanunda, suret verilmeye dair gideri kimin karşılayacağı belirtilmemiştir. Ancak, **TTK md. 437/1**'deki düzenleme gereğince bu gider kooperatife aittir.

Son olarak belirtelim ki, tasfiye halinde olan kooperatiflerde ortaklar ayrıca tasfiye memurlarından da bilgi talep etme hakkını haizdir.

Bu çerçevede, tasfiye memurları, ortaklara tasfiye işlerinin durumu hakkında bilgi ve istedikleri takdirde bu konuda imzalı belge vermekle yükümlüdür (**KoopK md. 98, TTK md. 542/1-i**).

3.2. Genel Kurulda Ortakların Bilgi Talebinde Bulunması

Her kooperatif ortağı, genel kurul toplantısına katılma hakkını haizdir. **KoopK**'nın 98. maddesi yollamasıyla **TTK**'nın 437/2. maddesine göre kooperatif ortakları, bu hakkın devamı olarak genel kurulda bilgi alma hakkına da sahiptir.

Bilgi alma hakkına ilişkin olarak **TTK**'nın 437/2. maddesinde; **“Pay sahibi genel kurulda, yönetim kurulundan, şirketin işleri; denetçilerden denetimin yapılma şekli ve sonuçları hakkında bilgi isteyebilir. (...) Pay sahiplerinden herhangi birine bu sıfatı dolayısıyla genel kurul dışında bir konuda bilgi verilmişse, diğer bir pay sahibinin istemde bulunması üzerine, aynı bilgi, gündemle ilgili olmasa da aynı kapsam ve ayrıntıda verilir. Bu halde yönetim kurulu bu maddenin üçüncü fıkrasına dayanamaz.”** denilmektedir. Anılan hüküm uyarınca genel kurula katılan ortak, hem yönetim kurulu üyelerinden hem de denetçiden bilgi talep edebilir.

Bilgi alma hakkının gereği olarak yönetim kurulu üyeleri/denetçiler de ortaklara bilgi vermekle yükümlüdür.

Her yükümlüye sadece sorumlu olduğu konularda soru sorulabilir. Her ortak bu hakka sahiptir ve bilgi alma gündem ile sınırlı değildir. Bilgi, sözlü olarak verileceği gibi yazılı olarak da verilebilir. ¹³

Şirket ortakları; şirketin işlerinin gidişi, işlevi, faaliyetleri, yatırımları, çeşitli kişilerle ilişkileri, harcamaları, yönetimi, finansal tabloları, şirketin geleceği ve projeleri gibi hususlarda yönetim kuruluna sorular yöneltebilir.

Bunun yanında bilgi alma, aydınlanma amaçlı da olabilir.

Başka bir deyişle, söz konusu hakkın kullanılabilmesi için yolsuzluk, kötüye gidiş, aciz hali emareleri gibi olumsuz bir durumun mevcudiyeti şart değildir. ¹⁴

Aynı zamanda, bilgi alma hakkının kullanılabilmesi için talep edilen bilginin ortak açısından **“gerekli”** olması koşul değildir.

Denetçinin bilgi verme yükümlülüğü ise yüklendiği görevden (**işlevinden**) doğar.

Denetçilere denetimin yapılma şekline ve uygulanan yöntemlere ilişkin sorular sorulabilir, ayrıca denetimin sonuçları kapsamında raporda geçen sayısal verilerin ve ifadelerin yorumlanması talep edilebilir.

TTK'nın 437/2. maddesi gereğince verilecek bilgilerin, hesap verme¹⁵ ve dürüstlük ilkeleri bakımından özenli¹⁶ ve gerçeğe uygun olması¹⁷ gerektiği belirtilmiştir. Bu halde verilecek bilgi,

13) Mustafa Yavuz, *Anonim Şirket Pay Sahiplerinin Genel Kurul Esnasında Bilgi Alma Hakkı, Yaklaşım*, Şubat 2015, S.266.

14) Ünal Tekinalp, *Sermaye Ortaklıklarının Yeni Hukuku, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2013, s.320-322.*

15) “Hesap verme ilkesine uygun” kavramından maksat ortakları sadece aydınlatma ve fikirleri olsun diye bilgi verme değil; denetlemeye olanak sağlayacak rakamların, olguların ve sonuçların açıklanması ve bilgilerin içerikli ve belgeli olmasıdır.

hem özenli hem gerçek hem de hesap verme ilkelerine uygun olmalıdır. Yeri gelmişken ifade edelim ki, bilgi verilmesi, sadece, istenilen bilgi verildiği takdirde kooperatif sırlarının açıklanacağı veya korunması gereken diğer kooperatif menfaatlerinin tehlikeye girebileceği gerekçesi ile reddedilebilir (**KoopK md. 98, TTK md. 437/3**).

4. Ticari Defterleri İnceleme Hakkı

Kooperatif ortaklarının kooperatife ait defterleri ve diğer belgeleri ne şekilde inceleyebileceği KoopK'nın 25. maddesinde düzenlenmiştir. Anılan maddede, **“Kooperatifin ticari defterleri ve haberleşme ile ilgili hususların tetkiki, genel kurulun açık bir müsaadesi veya yönetim kurulunun kararı ile mümkündür.”** denilmektedir.

Bu hak, ortağa kooperatife ait defter ve belgeleri inceleyerek bilgi edinme imkanı sağlamaktadır.

Lakin ortaklar, kooperatifin ticari defter ve belgelerini istedikleri zaman inceleme hakkına sahip değildir. Kooperatifin defter ve belgelerinin incelenebilmesi, genel kurulun açık izin vermesine veya yönetim kurulunun karar almasına bağlıdır.

Dolayısıyla ortaklar, söz konusu organlardan birinin izni olmaksızın kooperatife ait defter ve belgeleri inceleyemezler.

Hükümde açıkça belirtilmemekle beraber, ispat açısından ticari defter ve belgeleri inceleme talebinin ortaklar tarafından yazılı olarak yapılmasında yarar vardır.

Bu çerçevede inceleme başvurusu, imza karşılığı elden yönetim kuruluna verilebileceği gibi, noter aracılığıyla veya iadeli taahhütlü mektupla da kooperatife gönderilebilir.

Genel kurulun açıkça izin vermesi üzerine ortak, kooperatifin defterlerini ve haberleşme ile ilgili konularını inceleyebilir.

Genel kurul, olağan veya olağanüstü toplantısında inceleme izni verebilir. İnceleme hakkının kullanılabilmesi için genel kurul izni dışında yönetim kurulu kararı da yeterlidir.

Yönetim kurulunun bu hakkı ortaklara tanıyabilmesi için genel kurul tarafından yetki verilmesine gerek yoktur.

Nitekim **KoopK'nın 25. maddesinde** inceleme hakkının açıkça genel kurul izni veya yönetim kurulu kararı ile tanınabileceği öngörülmüştür.

İzin alındığı takdirde inceleme bir uzman (**avukat, YMM, SMMM veya mühendis gibi**) aracılığıyla da yapılabilir.

Diğer taraftan, ortaklar tarafından incelenebilecek ticari defterler; yevmiye defteri, defteri kebir, envanter defteri, ortaklar (**pay**) defteri, yönetim kurulu karar defteri ile genel kurul karar ve müzakere defteridir (**TTK md. 64**).

Bunun yanında, **KoopK md. 25'te** geçen **“haberleşme ile ilgili hususlar”** ibaresinden kooperatifin amacı doğrultusunda ve özellikle inceleme isteminde bulunan ortağın hak ve yükümlülüklerine ilişkin yazışmalarını anlamak gerekir.

16) “Özenli” ibaresi ile anlatılmak istenen, verilen bilginin baştan savma ve yasak savma kabilinden olmaması, sorunun karşılığı niteliğinde olması ve ilgisiz konuları içermemesidir.

17) “Gerçeğe uygunluk” deyiminden, gerçeği aynen yansıtan doğru, eksiksiz, yalan ve aldatıcı olmayan bilgi kastedilmektedir.

5. Bilgi Alma Ve İnceleme Hakkı İhlal Edilen Ortağın Dava Hakkı

Bilgi alma ve inceleme hakkı ihlal edilen ortağın başvurabileceği hukuki yollara ilişkin KoopK'da herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

Bu durumda, anılan Kanunun 98. maddesinde yapılan atıf dolayısıyla **TTK**'nın 437. maddesinin beşinci fıkra hükmünün uygulanması lazımdır.

Buna göre; bilgi alma veya inceleme istemleri cevapsız bırakılan, haksız olarak reddedilen, ertelenen ve mevzuatta öngörüldüğü şekilde bilgi alamayan ortak, reddi izleyen on gün içinde, diğer hâllerde de makul bir süre sonra kooperatif merkezinin bulunduğu yerdeki asliye ticaret mahkemesine başvurabilir.

Başvuru basit yargılama usulüne göre incelenir.

Mahkeme kararı, bilginin genel kurul dışında verilmesi talimatını ve bunun şeklini de içerebilir. Mahkemenin kararı ise kesindir.

Söz konusu düzenleme kapsamında ortak, bilgi alma ve inceleme hakkını mahkeme kararıyla kullanmış olmaktadır.

Davanın konusunu, ortağın **KoopK** ve **TTK**'da öngörülen esaslar çerçevesinde bilgi alma ve inceleme hakkını kullanamaması oluşturur. Ancak davacı ortağın, bilgi alma ve inceleme hakkının ne şekilde ihlal edildiğini kanıtlaması gerekir.

Söz konusu dava, eda davası niteliğindedir.

Bilgi alma davasının davacısı, genel kurul toplantısında veya toplantı dışında bilgi alma ve inceleme haklarını kullanma talebinde bulunup da bu talebi, genel kurul ya da yönetim kurulu tarafından haksız yere reddedilen ya da açıkça reddedilmemekle beraber ertelenerek sürüncemede bırakılmak suretiyle hakkı kullandırılmayan ortaklardır.

Davalı taraf ise kooperatif tüzel kişiliğidir. Davanın kabulü halinde mahkeme, davalı kooperatifin istenen bilgi ve belgeleri vermesinin veya talep edilen belgelerin ortak tarafından veya uzman aracılığıyla incelenmesi için verilmesine/hazır bulundurmasına karar verir.

Öte yandan, ortakların dava hakkını kullanabilmesi için bazı şartların gerçekleşmiş olması gerekmektedir.

Dava açabilmenin ilk şartı, ortağın bilgi alma ve/veya inceleme hakkını daha önce genel kurulda veya genel kurul dışında yönetim kuruluna karşı ileri sürmüş olması; diğeri ise bilgi alma veya inceleme talebinin kooperatifin yetkili organlarınca kısmen ya da tamamen reddedilmiş olması yahut bu organlarca yetersiz olarak karşılanmasıdır.

6. İnceleme Hakkı Kapsamında Ortağın Sır Saklama Yükümlülüğü

KoopK'da inceleme hakkı kapsamında kooperatif ortaklarına sır saklama yükümlülüğü de getirilmiştir. Bu bağlamda ortaklar, incelenmesine müsaade edilen defter ve belgelerden öğrenilecek sırlar hariç olmak üzere, hiçbir ortak kooperatifin iş sırlarını öğrenmeye yetkili değildir.

KoopK'nın 25. maddesinde, her ortağın ne suretle olursa olsun öğrenmiş olduğu kooperatife ait iş sırlarını,¹⁸ sonradan ortaklık hakkını kaybetmiş olsa dahi daima gizli tutmak zorunda olduğu hüküm altına alınmıştır.

Bu mecburiyete uymayan ortak, meydana gelecek zararlardan kooperatife karşı sorumlu olduğu gibi herhangi bir zarar umulmasa dahi bir yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır. Ancak bu suçun takibi, kooperatifin şikâyetine bağlıdır.

Sır saklama yükümlülüğü, ortaklık sıfatının sona ermesiyle ortadan kalkmayıp, daha sonra da devam etmektedir.

7. Sonuç

1163 sayılı Kooperatifler Kanununda ortaklara bazı haklar tanınmış olup, bu haklardan birini de bilgi edinme ve ticari defterleri inceleme hakları oluşturmaktadır.

Bahsi geçen haklar, anasözleşme veya kooperatif organlarından birinin kararıyla bertaraf edilemez veya sınırlandırılmaz. Dolayısıyla bu haklar, vazgeçilmez nitelikte mütesep ortaklık hakkıdır.

Bu kapsamda, yönetim kurulunun gelir gider farklarının dağıtım şekli hakkındaki tekliflerini ihtiva eden yıllık çalışma raporu ile bilanço ve denetçilerin tanzim ettikleri rapor genel kurulun yıllık olağan toplantısından en az 15 gün öncesinden itibaren bir yıl süre ile kooperatif merkezinde ve varsa şubelerinde ortakların tetkikine amade tutulur.

Talep eden ortaklara bilanço ve gelir gider farkı hesaplarının birer suretinin verilmesi zorunludur.

Bunun yanında, ortaklar genel kurulda, yönetim kurulundan kooperatifin işleri, denetçilerden denetimin yapılma şekli ve sonuçları hakkında bilgi isteyebilir. Verilecek bilgiler, hesap verme ve dürüstlük ilkeleri bakımından özenli ve gerçeğe uygun olmalıdır.

Ayrıca, genel kurulun açık bir müsaadesi veya yönetim kurulunun kararı ile ortaklar, kooperatifin ticari defterleri ve haberleşme ile ilgili hususlarını inceleyebilir.

Bununla birlikte, bilgi alma veya inceleme istemleri cevapsız bırakılan, haksız olarak reddedilen, ertelenen ve **KoopK** ve **TTK**'nın ilgili hükmüne göre bilgi alamayan ortaklar, reddi izleyen 10 gün içinde, diğer hallerde de makul bir süre içerisinde kooperatifin merkezinin bulunduğu yerdeki asliye ticaret mahkemesine başvurulabilir.

18) Kooperatifi ve bağlı işletme ve fabrikalarını ilgilendiren bütün muamele, fiil ve işlere ilişkin olup da açıklanması kooperatif aleyhine zarar doğuran veya zarar doğurması ihtimali bulunan ve kooperatifin konusuyla ilgili olan sırlar kooperatifin iş sırları olarak kabul edilmelidir. (<https://koop.ticaret.gov.tr/bilgi-bankasi/kooperatif-rehberi>) (Erişim-18.03.2019).

HÂS İBRÂHÎM'İN ŞİİRLERİNİN ARAPGİR NÜSHASI HAKKINDA

Mehmet Ünal ŞAHİN*

Özet

Bu çalışmada İbrahim Hâs'a ait, Malatya'nın Arapgir ilçesinde bulunan bir yazmada ele geçen şiirleri ilk defa yayımlanmaktadır. Çalışma, İbrahim Has'ın ilgili şiirlerinin ilim âlemine tanıtılması ve araştırmacıların dikkatine sunulması maksadını taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: İbrahim Has, yazma, Arapgir, Malatya

1. Giriş

Has İbrahim'in şiirleriyle tanışmamız, yıllar önce, Malatya'nın Arapgir ilçesinde genç bir yükseköğretim müdürüyken nasip olmuştu. Göreve başladığımız ilk haftalarda o zaman İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde araştırma görevlisi olan TDK başkanı Sayın Prof. Dr. Gürer Gülsevin'le birlikte yaptığımız seyahatte Arapgir'de Arap harfli bazı kitap, evrak vb. belgelerle karşılaştık. Bunların çoğu İmparatorluk döneminin ünlü eserlerinden kopya edilmiş veya özetlenmişti. Bu evrakın içinde Dr. Mesut Nalçakan Bey'in aile kitaplığında gördüğümüz bir yazma dikkatimizi çekmişti. Diğerlerinden farkı, temiz, okunaklı, güzel bir el yazısıyla kaleme alınmış olmasıydı. Ayrıca, içeriği de Türk insanının aşına olduğu tatlı bir tasavvuf üslubuyla kaleme alınmış şiirlerden oluşuyordu. Yazma, biri yarım olmak üzere, 59 sahife olup maalesef baş ve son tarafı yırtılmış durumdaydı. Bundan başka bazı sayfalar birbirini takip etmemekte, dolayısıyla şiirlerin bazıları baş veya son kısımlarda eksik vaziyetteydi. O günlerde kent merkezinden oldukça uzak ve birçok imkândan mahrum olduğumuz için yazmanın hangi tarihte, nerede yazıldığını veya istinsah edildiğini tespit edememiştik. Ancak, üslubundan ve kelime kadrosundan yazmanın günümüzden iki üç yüz yıl önce yazıldığını tahmin etmiş, bunu o zaman yazdığımız tanıtım yazısında da belirtmiştik (M. Ünal Şahin, Bir Yazma Eser Hakkında, Arapgir Postası, 7 Ağustos 1987).

O tarihlerde bir kısmını yeni yazıya çevirdiğimiz şiirlerden, müellifinin Hâs İbrahim mahlasını kullandığını, daha çok Yunus tarzını benimsediğini tespit etmiştik. Şiirlerden bir bölümü

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi.

dörtlüklerden olun oluşan halk şiiri tarzıyla; bir bölümü ise beyitlerden oluşan klâsik şiir tarzıyla kaleme alınmıştır.

Biz o günlerde elde ettiğimiz yazmanın fotokopisini almış, aslını iade etmiş ve önce bir tanıtım yazısıyla bir şiiri örnek olarak yayınlamıştık (*M. Ünal Şahin, “Bir Yazma Eser Hakkında”, Arapgir Postası, 7 Ağustos 1987*). Daha sonra, yazmadaki on şiiri yine aynı yıl ve aynı yerel gazetede **“Hâs İbrahim’den Şiirler”** başlığıyla yayımlamıştık.

Çok sonraları, başta Yunus Emre olmak üzere kimi eserleri ve televizyon sohbetleri vesilesiyle tanıdığım Sayın Mustafa Tatçı ile sohbet imkanımız oldu ve kendisinin Has İbrahim ve onun külliyatı konusunda çeşitli yayınlar yaptığını öğrendim. Tatçı; Has İbrahim’in hayatı, düşünce dünyası ve eserleri hakkında çeşitli yayınlarla birçok konuyu aydınlatmıştır. Bizim amacımız, bu değerli gönül adamının divanından bir parça olduğunu tespit ettiğimiz metin hakkında bilgi vermek ve örnekler sunmaktır.

Sayın Tatçı, gönderdiğimiz bizdeki nüshanın birkaç sayfanın, nüshanın ve yazının Hâs İbrahim’e ait olduğunu öğrenmemizi sağladı. Sayın Tatçı, nüshanın ve yazı karakterinin Hâs İbrahim’e ait olduğunu, ancak nüshanın Arapgir’e nasıl ulaştığı hakkında bir fikri olmadığını söyledi. Biz, Sayın Tatçı’nın İbrahim Has serisinden yayınladığı son eseri **“İbrahim Has Halveti, Şiirin Hâs’ı, İbrahim Has’tan Halvet Şiirleri Seçkisi”** adlı kitaptan geniş ölçüde yararlandık ve bazı mukayeseler yaptık. (*Tatçı 2018*). Yine başta bu eserden olmak üzere, diğer yayınlarından yararlanarak hayatı ve eserleri hakkında özet bilgiler sunacağız. Hâs İbrahim’in divanından bir parça olan Arapgir nüshasındaki şiirlerin tamamı bir makale sınırlarını aştığı için, bunların sadece dizinini vereceğiz. Metnin tümünü daha sonraki bir yayınımda neşredeceğiz.

Hâs İbrahim’in Hayatı

İbrahim Hâs veya Şakiroğlu İbrahim Çelebi, isimleriyle bilinen bu gönül adamı XVII-XVIII. Asırlar arasında İstanbul’da yaşamıştır. Kendisi hakkında bilgilerin çoğuna Bursalı Mehmed Tâhir’in Osmanlı Müellifleri adlı eserinden ulaşılabilir (Kurnaz & Tatçı 2000). Hâs İbrahim, aslen Kastamonulu Şakir Efendi’nin oğludur. Menâkıpnâmede kendisi gibi Ünsî Hasan’ın dervişi olan annesinden övgüyle bahseder (*Tatçı 2016*).

İstanbul’da doğup büyüyen Hâs İbrahim, Menâkıpnâme’sinde Eminönü ve Aydınoğlu Tekkesi’ne yakın Hoca Paşa mahallesinde yaşadığını belirtir (*Tatçı 2016*). Menâkıpnâme’de verdiği bilgilerden hattat olduğu ve geçimini bu işle sağladığını, devlet hizmetinde bulunduğunu öğreniyoruz. Şeyhi Ünsî’nin kurduğu vakıfta uzun süre kâtiplik yapmış, O’nun vefatından sonra kitabet bilgisi sebebiyle devlet hizmetinde bir süre görev kabul etmiştir.

Hâs İbrahim’in iyi bir hattat olduğu, Tezkiretü’l-Hâs adını verdiği **“Erenlerin Kitabı”**nın ve “Divân-ı İbrahimü’l-Hâs” şeklinde adlandırdığı divânının birinci cildinin İstanbul Arkeoloji Müzesi’ndeki nüshasının kendi hattı olduğunu belirtilir (*Tatçı 2018*).

Hâs İbrahim, H.1175(*M.1762*) yılında vefat etmiş, Salkımsöğüt’teki Aydınoğlu Dergâhı Haziresi’ne defnedilmiştir.

2. Hâs İbrahim’in Eserleri

a) Derleme Eserleri

1. Kelâm-ı Aziz

Bu eseri şeyhi Hasan Ünsî’nin sohbetleri esnasında tuttuğu notlardan oluşmuştur. Hâs İbrahim,

eserin başında Karabaş-ı Velî ve Hasan Ünsî'nin biyografilerini kısaca tanıtmıştır. Eser sayın Mustafa Tatçı tarafından üç kez değişik adlarla yayınlanmıştır. (**Tatçı 2002, 2011, 2016**)

b) Telif Eserleri

1. Menâkıpnâme-i Hasan Ünsî

Hâs İbrahim tarafından H.1155(**M.1742**) yılında derlenerek kaleme alınan bir eserdir. Yazıldığı dönemin İstanbul'unu ve günlük hayatını canlı bir şekilde ortaya koyması açısından ve kültür tarihi bakımından önemlidir. Bir bakıma bir tasavvuf ehlinin gönül penceresinden İstanbul'u temasıdır (**Tatçı 2016**).

2. Mektûbât-ı İbrâhim Hâs

H.1160(M.1747) taihleri arasında çeşitli ve ihvanına yazdığı beş adet bir deftere kayıtlı mektuplardan oluşur. Mektuplar XVIII. Yüzyıl Türkçesi'nin güzel bir örneğini teşkil eder. İçerik olarak tasavvuf tarihi ve terimleri hakkında önemli ve öğretici bilgiler verir. Eser Mustafa Tatçı tarafından yayınlanmıştır (**Tatçı 2018**).

3. Tezkiretü'l-Has

Veliler tezkiresi olan bu eser, telif olarak kaleme alınmıştır. Hâs İbrahim, eserin giriş kısmında hamdeleden sonra kendini tanıtır. Sebeb-i telifi açıkladıktan sonra sûfîlerin menakıbına geçer. Ele aldığı ilk konu, Hâs İbrahim'in de mensubu olduğu erkânın kurucusu Şabân-ı Velî hakkındadır. Tezkire'de 344 velinin hayatı ve bu zatlarla ilgili 509 menâkıp ele alınmıştır. Bu yönüyle özellikle kültür, edebiyat ve tasavvuf tarihimize önemli ve yeni katkılarda bulunabilecek kaynak bir eser niteliğindedir. Hâs İbrahim'in kendi hattıyla kaleme alınmış olup H.1165(**M.1761**) tarihinde tamamlanmıştır. Eser, Mustafa Tatçı tarafından yayınlanmıştır (**Tatçı 2009**).

4. Silsile-i Tarîk-i Halvetiyye-i El-Kastamonî (Muhtasar Silsile)

Eser, Halvetî/Şabanî yolunun silsilesini, Hz.Peygamber ve Hz.Ali'den başlayarak Hz.Pîr Şabân-ı Velî'ye; ondan da Karabaş Ali Efendi'ye kısaca getirir. Eserin müellif tarafından yazılan nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde olup Mustafa Tatçı tarafından yayınlanmıştır (**Tatçı 2009**).

5. Silsile-i Tarîk-i Halvetiyye-i Karabaş el- Kastamonî (Mufassal Silsile)

Eserin nüshası tespit edilememiştir (**Tatçı 2018**).

6. Risâle-i Mukaleme-i Hâs

Bu eser, İbrahim Hâs'ın 1750 yılında bir dervişin ilgi çekici bazı sorularına verdiği cevaplardan meydana gelmiştir. Karşılıklı konuşma üslûbuyla yazılmış tasavvûfî bir risâledir. XVIII. Yüz yıl İstanbul'unda konuşma dilinden örnekler taşıdığı için dil açısından önem taşır. Eser Mustafa Tatçı tarafından yayınlanmıştır (**Tatçı 2016**).

7. Şerh-i Ebyât-ı Yûnus Emre

Yûnus Emre'nin "**Çıktım Erik Dalına**" adlı şathiyesinin genişçe bir şerhidir. Bu eser de Mustafa Tatçı tarafından yayınlanmıştır (**Tatçı 2004**).

8. Risâle-i Kelimat-ı Pîrân

Hâs İbrahim bu eserinde aşk ve gönül ehli büyük pîr ve insân-ı kâmillerin veciz sözlerini bir araya getirmiştir. Eser, Mustafa Tatçı tarafından yayınlanmıştır (**Tatçı 2018**).

9. Dîvân-ı İlâhiyât

Sayın Mustafa Tatçı'nın verdiği bilgiye göre, İbrahim Hâs ilâhilerini iki ayrı ciltte toplamıştır. "**Dîvân-ı İbrahimü'l-Hâs**" ser-levhalı eserin I.Cildi İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi'nde, II. Cildi ise Berlin Kütüphanesi'ndedir. Şairin, "**Hâs**" veya "**Hâs İbrahim**" mahlasını kullandığı; Yûnus, Ünsî ve Niyâzî-i Mısırî tarzında yazdığı ilâhilerinin tamamı 1001 tanedir. Bu ciltlerle ilgili özellikleri şu şekilde özetlemek mümkündür: I.Cilt: Dîvân-ı İbrahimü'l-Hâs, C.I, İstanbul Arkeoloji Müzesi Ktp. Nüshası, Yz. Nu: 1164, 347 vr. Dîvân, şairin kendi hattı olup mürettep değildir. Dîvânda hece ve aruz ölçülerinde kaleme alınmış olan 501 ilâhî vardır. Eserin ser-levhasında surhla "**Dîvân-ı İbrahimü'l-Hâs, Cild-i Evvel**" ibaresi yazılmıştır. Aynı sayfanın başına İbrahim Efendi kendi mührünü vurmuştur. II.Cilt: Dîvân-ı İbrahimü'l-Hâs, Berlin Ktp.Nüshası: Ms.or.oct. 3447. (Marburg) 3b-374a. Dîvânın bu cildinin Şair Lebîb tarafından istinsah edildiği belirtilmektedir. Bu ciltte 500 şiir bulunmaktadır. Dîvân'ın sonunda İbrahim Efendi ayrıca tarikatıyla ilgili olarak "**Tarîk-i Silsile-i Halvetiyye-i Şaban Efendi Kastamonî**" başlığıyla mesnevî tarzında 58 beyitlik bir silsilenâme yazmıştır (Tatçı 2018).

3. Metin Dizini

1	1 Dostun tablı uruldı	10	1 Gel berü gûş ur uyar cânın bu dem çalındı kûs
2	1 Zevk-ı yâr şu 'lelendi	11	1 Daldum deryâ dibine buldum kurs-ı güneşi
3	1 Ah bir derde uğradum	12	1 Gör ne seyrânâd dertlû olaldan
4	1 İns ile cân olmadun	13	1(Bu sayfanın,dolayısıyla şiirin başı yok.)
5	1 'Aşkıla dost ilinden	1	Ki bunda 'aşk-ı şevk olmaz bu buldı bâkî ihyâ
6	1 Varlığının külli sendenpâk olan pür-nûr olur	14	1 Yanmış ol nâre ol nâre karşı
7	1 Gel tehî sanma begim sen bu dil ü dîvâneyi	15	1 Benem dermân-ı derdi hocam sana işbu serâb içre
8	1 On sekiz bin 'âlemi feyzinle pür kıldın hocam	16	1 Vücûdum bâğ-ı gülzârı bu derdile katı soldı
9	1 İbtidâsız yâr ile ibtidâsız yâr idüm		

17
1 Gel dervişler diyelim

18
1 Gel gönlüne kulak dut

19
1 'Aşkıla kim dür yürür

20
1 Gel dervişler varalım

21
1 Gönül bir derde düşdi

22
1 Ey şâh-ı kevneyn mahlûk-ı 'alem

23
1 Gör bu 'aşk-ı derd bana

24
1 Ey dertlüler dermânı

25
1 Erler yolın gütmeyen

26
1 Gör ne derde uğradum

27
1 İrdiler zevk-ı yâre

28
1 Gel ey dermân isteyen

29
1 Yandum döğündüm ben nûr-
'aşka

30
1 Derdile zârım 'aşkıla varım

31
1 'Aşkıla ol dem derdile ifşâş

32
1 Gel ey şûrrîde vü şeydâ gözün aç
gör nedür 'âlem

33
1 Kılısam sana sohbet

34
1 Gel hakka irişe gör

35
1 Bu derde uğradı başım

36
1 Yâ rab artır derdümi

37
1 Cânâna irem diyen

38
1 Derdile 'aşka gelür

39
(Şiirin başı yok)
1 Nûş etmişem bu zehri mestem
dîvâne hayrân

40
(Şiirin başı yok)
1 Gör noldı bana efkârım Allah

41
1 Hâli diger gün olur derd-i 'aşka
düşenin

4. Sonuç

Bu çalışmada Malatya'nın Arapgir ilçesinde bulunmuş bir yazmada yer alan İbrahim Has'a ait bazı şiirler Latin harfleriyle verilmiştir. İbrahim Has'a ait şiirler her ne kadar daha önceden Mustafa Tatçı tarafından yayımlanmış olsa da, bu çalışma onun neşrinde olmayan pek çok şiiri kapsayan bir nüshaya dayanmaktadır. Bu sebeple çalışmamızda verilen şiirlerin İbrahim Has'ın edebî ve tasavvufî şahsiyetini ortaya çıkarmada araştırmacılara yardımcı olacağını düşünmekteyiz.

Bizim nüshamızdaki *Âh bir derde uğradım / Bilmem hâlim nolası / Hiçbir derde benzemez, bu derdi kim bilesi* dörtlüğüyle başlayan üçüncü şiir ile Tatçı'nın neşrindeki 26. şiir; *Daldım deryâ dibine buldum kurs u güneşi / Sahrada gezer iken çemende gördüm arşı* beytiyle başlayan 11. şiir ile Tatçı neşrindeki 27. şiir; *Gönül bir derde düşdi / Yâ Muhammed Mustafa / Bu derdim hadden aşdı / Yâ Muhammed Mustafa* şeklinde başlayan 21. şiir ile Tatçı neşrindeki 25. şiir aynıdır. İlgili şiirler arasındaki uyumu, nüshalar arasındaki uyum ve farkları çalışmak isteyen araştırmacıların dikkatine sunarız.

Kaynakça

- TATÇI, M. (2002), *Tasavvufî İncelikler – Kelâm-ı Aziz*, Ankara.
- TATÇI, M. (2004), *İbrahim Hâs Çıktım Erik Dalına – Yunus Emre'nin Bir Şiirinin Şerhi*, Ankara.
- TATÇI, M. (2009), *Şabâniye Silsilesi*, İstanbul.
- TATÇI, M. (2016), *Hasan Ünsi Halveti ve Menakıbnamesi*, İstanbul: H Yayınları.
- TATÇI, M. (2017), *İbrahim Has Erenler Kitabı*, İstanbul.
- TATÇI, M. (2018a), *İbrahim Hâs, İnsân-ı Kâminden Aşk Sözleri*, İstanbul.
- TATÇI, M. (2018b), *İbrahim Hâs Halvetî, Şiirin Hâs'ı – İbrahim Hâs'tan Halvet Şiirleri Seçkisi*, İstanbul: H Yayınları.
- TATÇI, M. & KURNAZ, C. (2000), *Bursalı M. Tâhir: Osmanlı Müellifleri*, C II, Ankara.

FARS EDEBİYATINDA ÜSLUP, ÜSLUPBİLİMİ; DÜNYADA VE İRAN'DAKİ KISA GEÇMİŞİ

Gökhan GÖKMEN*

İnsanoğlu asırlarca duygu, düşünce ve hayallerini sözle ya da belli bir ifadeyle ve davranışla beyan etmiştir.

İlerleyen süreç içerisinde bu beyan etme biçimleri, konuşma ve yazma kurallarını geliştirerek, bu konuda *“daha iyi ve güzel konuşma ile yazma sanat ve bilimlerini oluşturmuştur.”*¹ Üslup, düşünceyi, duyguyu ve tahayyülü özgün ve bireysel bir anlatımla dili en etkili kullanım biçimidir.

Bu özel kullanım, kademeli olarak dile edebî özellikler katmış, dili sanatsal değere ulaştırmış ve yüceltmıştır; şair ve ediplerin kendilerine has dil kullanımlarıyla da, bilim dalı haline dönüşmüştür.

İran şairlerinin üslup manasında *“sebk”* kelime ve kavramını kullandıkları, üslubun daha sonra etki sahasını üslupbilimine bıraktığı, İranlı şair ve ediplerin Avrupa'daki örneklerle ve Rus formalizminin etkisiyle oluşan yeni terimleri, günümüzdeki terim ve kelimelerle karşıladıkları görülmüştür.

Ancak Meliku's-şuerâ-yi Bahâr, üslup ve/veya üslupbiliminin aslında İran'da kesin bir geçmişinin olmadığına ama bu bilimin ilk izlerinin tezkirelerde görüldüğüne, hatta Safeviler döneminden itibaren tezkire kitaplarında üslup terimine rastlanıldığına vurgu yapması dikkat çekici mahiyettedir.

Üslup

*“Belli bir kişi, eser, dönem veya bölgeye özgü anlatım biçimi olarak üslup, sıradan anlatım dışında özellikler taşır ve bu sebeple ayrı bir adla anılmaya değer görülür.”*² Farsçada, Arapçadaki üslup kelimesi karşılığında sebk kullanılmıştır.³

*** Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Kırıkkale, gkhgkm@gmail.com**

1) Adem Çalıskan, “Üslûp ve Üslûpbilim Üzerine-2: Üslûp ve Üslûpbilimin Tarihçesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C 8, sy. 36, Şubat 2015, s. 27.

2) Adnan Karaismailoğlu, “Üslûp (Fars Edebiyatı)”, *TDVİA, İstanbul*, 2012, C 42, s. 386.

3) Bk. Adnan Karaismailoğlu, “Üslûp (Fars Edebiyatı)”, *TDVİA*, s. 386

Sözlükte ise üslup, “İzlenen yol, benimsenen tarz anlamına gelir. Dil ve edebiyatta üslup kişinin kendi duygu, düşünce ve heyecanlarını dile getirme şekli, dili kullanma biçimidir.”⁴

Bir başka üslup tanımı ise “Üslup, bir dilbilimsel gerçekliktir ve bu gerçekliğin kaynağı yazarın dil seçimlerinde gizlidir”⁵ ifadesidir.

Üslup hakkında yazarlar ve araştırmacılar tarafından çeşitli açıklamalar yapılmış ve bunların her biri birçok farklı tanıma işaret etmiştir.

Aslında üslup ve bu kavramın niteliği hususunda, kapsayıcı bir açıklama ve gerçek bir delil ne yazık ki yoktur.

Üslup özellikleri, “sebkşinâsî” adı verilen yeni bir edebî disiplin altında çeşitli kitap ve makalelerde incelenmiştir.

“Fars edebiyatında üslup konusunu bilimsel açıdan ilk defa Meliku’ş-şuerâ-yi Bahâr, Sebkşinâsî yâ târîh-i tetavvur-i nesr-i Fârsî adlı eserinde ele almıştır. Daha sonra oldukça kapsamlı bir çalışma Sîrûs Şemîsâ tarafından Kulliyât-i sebkşinâsî ve Sebkşinâsî-i şî’r adlı çalışmalarla ortaya konulmuştur. Bu çalışmaları, Yedullah Semere’nin Sebkşinâsî-i zebân adlı eseri takip etmiştir.”⁶

Bunlara ek olarak “Bânû Nusret-i Tecrubekâr’ın Sebk-i şî’r der ‘asr-i Kâcârîyye’inde üslup özellikleri belirli bir dönemle sınırlı şekilde incelenmiştir. Mahmûd İbâdiyyân’ın Der âmedî ber sebkşinâsî der edebîyyât, Mihrdâd Çetrânî’nin Dersnâme-i sebkşinâsî-i şî’r ve nesr-i Fârsî, Muhammed Gulâm Rezâyî’nin Sebkşinâsî-i şî’r-i Fârsî ez Rûdekî ta Şâmlû adlı eserleriyle bu alandaki çalışmalar devam etmiştir.”⁷

Fars edebiyatında birkaç önemli şair ve edip, üslup hakkında çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Bunlar arasından Meliku’ş-şuerâ-yi Bahâr üslup hakkında: “Üslup, Arapçada altın ve gümüşün eritilmesi ve bir kaba dökülmesidir.

Bu sebeple eriyen gümüş parçasına üslup demişlerdir, fakat son asır edebiyatçıları üslubu mecazen bir şîir ya da nesirden özel bir yöntem olarak kullanmışlardır ve ona Avrupalıların “stil” dedikleri terimin karşılığını vermişlerdir”⁸ beyanında bulunmuştur.

Sîrûs Şemîsâ üslubu, “Birinin eserini veya eserlerini veya bir dönemin eserlerini başka eserlerden ya da başka bir kişinin eserlerini başka bir dönemdeki kişinin eserlerinden ayıran farklılıklar ve özelliklerdir”⁹ diye ifade etmiştir. Ona göre üslup: “Bir yazarın eserlerinde bütünüyle göze çarpan şeylerdir, yani bir ruhtur veya bir yazarın eserlerindeki ortak ve tekrar eden özgün özelliklerdir.”¹⁰

Yedullah Semere ise üslubu, “Sözlü ya da yazılı metinlere özgü bir dilin yapılarının ve unsurlarının devamlılığını ve tekdüzeliğini ortaya çıkarmak”¹¹ olarak tanımlamıştır.

Bu birkaç açıklamadan sonra üslupta, üslup için anlamlı ve kapsayıcı tariflerin olmadığı bir sonuca

4) İsmail Durmuş, “Üslûp”, TDVİA, İstanbul, 2012, C 42, s. 383.

5) Ali Muhammed-i Hakşinâs, Mevlânâ gısseğûy-i i’sâr, Nâme-i ferhengistân, sy. 3, 1386 hş./2007, s. 30-51.

6) Daha detaylı bilgi için bk. Adnan Karaismailoğlu, “Üslûp (Fars Edebiyatı)”, TDVİA, C 42, s. 385.

7) Daha detaylı bilgi için bk. Adnan Karaismailoğlu, “Üslûp (Fars Edebiyatı)”, TDVİA, C 42, s. 386.

8) Meliku’ş-şuerâ-yi Bahâr, Sebkşinâsî, İntişârât-i Zevvâr, Tahran, 1390 hş./2011, s. 15.

9) Sîrûs Şemîsâ, Kulliyât-i sebkşinâsî, Neşr-i Mitrâ, Tahran, 1386 hş./2007, s. 12.

10) Sîrûs Şemîsâ, Kulliyât-i sebkşinâsî, s. 16.

11) Yedullah Semere, Sebkşinâsî-i zebân, Ferhengistân-i zebân ve edeb-i Fârsî, Tahran, 1386 hş./2007, s. 22.

ulaşılabilir. Sirûs Şemîsâ da bu görüşü doğrular nitelikte, “Üslubun hedefinde ve yönteminde bir birliğin ve ortak bir bakış açısının olmadığı”¹² ifade etmektedir.

Üslupbilimi (Stilistik)

Üslupbilimi, üslup okuması, araştırılması ve farklı üslupların incelenip değerlendirilmesiyle başlayan bir disiplindir. Üslupbilimi, “Edebî metinlerin tahlili için dilbiliminin edebî yönteminden ve buluşlarından istifade edilen edebî bir tarzdır.”¹³

Üslupbilimi okumaları ve araştırmaları, edebî metinlerin daha iyi anlaşılmasında önemli bir rol oynamaktadır ve yol açıcı bir özellik göstermektedir.

Ayrıca “Yirminci yüzyılda gelişmiş olan üslupbiliminin amacı, bir edebî eserin teknik dilbilimsel özelliklerinin onun bütün anlamlarına ve etkilerine nasıl katkı yaptığını göstermektir.”¹⁴

Bir yazarın kişisel tercihleri yazarın tabiatını yansıtır. Bu bakımdan “Üslupbiliminin ilgi alanı, yazarın dil malzemesini kullanırken gösterdiği biçimsel-bireysel özelliklerin incelenmesidir.”¹⁵

Aslında yeni ortaya çıkan bu disiplin tamamen müstakil değildir. Belki de üslupbilimi, dilbilimi ve edebiyat arasında bir irtibat olarak tanımlanabilir.

Üslup bilimcileri, edebî eserler için dilin özelliklerine ve kullanımına göre yeni analizler ileri sürmektedirler. “Üslupbilimi, sıradan bir okurun bakış açısında saklı olan metni veya edebî incelikleri gözlemleyen bir disiplindir.”¹⁶

Günümüzde bu disiplin, edebî araştırmacılar ve üslup bilimciler için çok önemlidir ve bu alanda birçok araştırma yapılmaktadır.

Bu açıklamaların yanı sıra Yedullah Semere, üslupbilimini biraz daha açarak üslupbiliminin çeşitli türlere ayrılabilceği¹⁷ görüşünü ileri sürmektedir.

Böylece üslup biliminin edebî yönüne vurgu yapılmaktadır ve edebî üslupbilimi, “dil üslupbiliminin bir türü olarak görülmektedir ve dil üslupbilimi de dilbiliminin bir türüdür. Ayrıca bir dilbiliminin dalı, edebiyatta dilin bir türü olarak -ister şiir ister nesir olsun- okuma ve araştırma ile başlar ve yazarın dil özelliklerini hem inceler hem de açıklar, böylece bu disipline de edebî üslupbilimi denir.” şeklinde ifade edilmektedir.¹⁸

Bunların neticesinde üslupbilimi, dilin kullanımının incelenmesiyle ve okunmasıyla başlar. Yani üslupbilimi, toplumun bir bireyi veya toplumun bir kitlesi tarafından çeşitli koşullarda dilin farklı kullanımlarının en güzel ifade edilme tercihini özgün bir üslup ile beyan etmektir.

İran’da üslupbiliminin etkin sahası nazımdan çok nesir alanında, özellikle de öykü ve hikâyelerde belirgin bir biçimde görülmüştür.

12) Sirûs Şemîsâ, *Kulliyât-i Sebķşinâsî*, s. 20-21; Husrev-i Ferîdverd, *Der bâre-i edebîyyât ve nakd-i edebî*, Neşr-i Emîr-i Kebîr, Tahran, 1363 hş./1984, C II, s. 654.

3) Peter Barry, *Sebķşinâsî*, Meryem-i Hûzân ve Huseyn-i Pâyendî, Neşr-i Ney, Tahran, 1381 hş./2002, s. 91.

14) Peter Barry, *Sebķşinâsî*, s. 180.

15) İsmail Durmuş, “Üslûp”, *TDVİA*, C 42, s. 383-385.

16) Huseyn-i Razaviyân, “*Sebķşinâsî-i zebânî-i dâstânâ-yi kûtâh-i Celâl Âl-i Ahmed*”, *Mutâleât-i zebânî-i belâğî*, *İntişârât-i Dânişgâh-i Semnân*, yıl 5, sy. 9, Bahar-Yaz 1393hş./2014, s. 132.

17) Yedullah Semere, *Sebķşinâsî-i zebân*, s. 1.

18) Huseyn-i Razaviyân, *Mutâleât-i zebânî-i belâğî*, s. 134.1

İran'da bu anlamda ve bu üslupbilimi disipliniinde “Farsça ilk kısa hikâyelerden “Yekî bûd yekî nebûd” (Bir Varmış Bir Yokmuş) adlı altı kısa hikâye mecmuasını Muhammed Ali Cemalzâde kaleme almıştır ve bu hikâye 1300 hş./1922 yılında yayımlanmıştır. Cemalzâde'den sonra Sâdık Hidâyet, Bozorg Alevî, Sâdık Çûbek ve Celâl Âl-i Ahmed gibi yazarlar da hikâyeler kaleme almışlardır.”¹⁹

Bu yazarlar ve edebî türleri, nesir alanında İran'da üslupbiliminin ilk örneklerindendir.

İran'da kısa hikâyelerin en etkili ve başarılı yazarlarından biri Celâl Âl-i Ahmed'tir. “Şüphesiz Celâl Âl-i Ahmed'in kısa hikâyeleri Sâdık Hidâyet, Hüşeng-i Gülşîrî, Muhammed Ali Cemalzâde, Bozorg Alevî ve Sâdık Çûbek'in kısa hikâyeleri yanında İran'da bu edebî türün en iyi örneklerinden sayılmaktadır.”²⁰

Örneğin, eserlerinde kendi döneminin halk dilini kullanan Celâl Âl-i Ahmed'in yapıtlarından biri olan “Âyine-yi Zindegi” (Yaşamın Aynası), halk kitlesinin dil ve düşüncesini yansıtmaktadır.²¹

Dünyada ve İran'da Üslupbiliminin

Geçmişi

Modern üslupbilimi, Avrupa'da 1909 yılında İsviçreli dilbilimci Charles Bally'nin yazdığı iki ciltlik “*Traité de Stylistique Française*” (Üslupbilimi) kitabının yayınlanmasından sonra ele alınmıştır. Bu eserin ardından, özellikle dilbilimi üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Avusturyalı üslupbilimci Leo Spitzer'in 1928 yılında yazdığı *Stilstudien (Üslup Çalışmaları)* ve 1948 yılındaki *Linguistics and Literary History (Dilbilimi ve Edebî Tarih)* eserlerinin yayımlanmasıyla bu bilim tamamen tanınmaya başlamıştır ama bu bilimin ilk izleri miladi 60'lı yıllarda İngiltere ve Amerika'da görülmektedir.²² Bunun neticesinde modern üslupbiliminin belirli iki ekölü vardır:

1) “**Temelini Charles Bally'nin attığı Fransız üslubu ekölü.**”

2) “**Temelini Alman dilbilimci Karl Vassler ve Leo Spitzer'in attığı Alman üslubu ekölü.**”²³

Bu üslup bilimciler, milli/resmî ve psikolojik bir dile vurgu yaparak üslupbilimini, “*Bir edebî eserin üslubunu, yazarın ve onun milletinin/halkının psikolojik hislerinin doğrudan yani vasıtasız ifadesidir*” şeklinde tanımlarlar.²⁴

20. yüzyılda dilbilimde fikirleriyle temel hazırlamış, özellikle yapısalcılık ve göstergebilim alanında adını duyurmuş olan İsviçreli dilbilimci “*Ferdinand de Saussure'nin öğrencisi olan Charles Bally, üslup bilimini bir eserin duygusal muhtevasına dayanarak ya da o eserin edebî yönüne vurgu yaparak*”²⁵ açıklamaktadır.

Bu şekilde oluşan yeni üslupbilimi, hızlı bir biçimde dilbiliminin etkisi altında yer almış ve kendi gelişim serüveninde başlarda birçok değişikliğe uğramıştır.

19) Huseyn-i Razaviyân, *Mutâleât-i zebânî-i belâgî*, s. 132.

20) Huseyn-i Razaviyân, *Mutâleât-i zebânî-i belâgî*, s. 132.

21) Huseyn-i Razaviyân, *Mutâleât-i zebânî-i belâgî*, s. 132.

22) Yedullah Semere, *Sebkşînâsî-i zebân*, s. 144-145.

23) Yedullah Semere, *Sebkşînâsî-i zebân*, s. 145.

24) Mahmûd-i İbâdiyân, *Der âmedî ber sebkşînâsî der edebiyât*, Neşr-i Âvâ-yi Nûr, Tahran, 1372 hş./1993, s. 19.

25) Mehdî-i Nikmeniş, “*Tarhî der tabakabendî-i sebkâhâ-yi edeb-i Fârsî*”, *Pejûheşhâ-yi 'Ulûm-i İnsânî*, sy. 37, s. 135.

Dilbilimciler ve edebiyat araştırmacıları, bu bilimin ilgili alanlarında dikkate değer fikrî akımlarından yararlanmışlardır. Özellikle bu dönemde “*Rus formalizmi, üslupbiliminde, edebî eleştiride ve dilbilimindeki birkaç temel kavramların işlenmesiyle çok etkili ve renkli bir role sahip olmuştur.*”²⁶

Alışıla gelmişlikten uzaklaşmak, sıradanlıktan sıyrılmak ve ön plana çıkartmak -Farsçada sırasıyla hencâr-gorîzî, âşnâyî-zodâyî ve berceste-sâzî terimlerine karşılık gelen- yeni kelimeleri, Rus formalistlerin kullandıkları terimlerdenidir. Yeniliğe açık dilbilimciler de bu terimleri işleyen İngiliz dilbilimci Michael Alexander Kirkwood Halliday, Firth ve yapısal dil bilimi üzerine çalışmalarıyla etkili olan Fransız dilbilimci André Martinet gibi dilbilimcilerle birlikte üslup bilimi akımlarında etkisini göstermiştir.

Aynı şekilde 20. yüzyılın dilbilimcilerinden Rus düşünür Roman Jakobson; Fransız göstergebilimci, edebiyat eleştirmeni, edebiyat ve toplum teorisini Roland Barthes ve edebiyat eleştirmeni ve dilbiliminde ileri yapısalcılık olarak bilinen eleştirel düşünce yönteminin kurucusu Fransız Jacques Derrida gibi diğer dilbilimcilerin etkisi de edebî dilbilimi ve üslupbilimi araştırmalarında etkin rol oynamıştır.²⁷

Meliku’ş-şuerâ-yi Bahâr: “*Üslupbiliminin aslında İran’da bir geçmişi olmamıştır ve bu bilimin ilk etkileri son derece etkisiz bir biçimde tezkirelerde görülmektedir*”²⁸ diye beyan etmiştir.

Hatta “*Safeviler döneminden itibaren tezkire kitaplarında üslup terimine rastlamaktayız*”²⁹ ifadesini de vurgulamaktadır.

Yeni üslupbilimi, İran’da Meliku’ş-şuerâ-yi Bahâr’ın Sebksînâsî (*Üslupbilimi*) adlı kitaplarında başlamıştır; yani bu akım Bahâr ile başlıyor. Meliku’ş-şuerâ-yi Bahâr, üç ciltten oluşan üslupbilimi eserinde Farsça nesrin değişim ve gelişim serüvenini kaleme almıştır. “*Meliku’ş-şuerâ-yi Bahâr’dan sonra onun bazı öğrencileri, Meliku’ş-şuerâ-yi Bahâr’ın görüşlerini açıklamaya ve yaymaya çalışmışlardır.*”³⁰

Muhammed Cafer-i Mahcûb, Horasan üslubunu, detaylı açıklamalarla kaleme aldığı bir eserinde beyan etmiştir; fakat Farsçanın diğer üslupları hakkında kaynaklarda özet mahiyeti dışında detaylı üslup konusu ele alınmamıştır.

Abdulahseyn-i Zerrinkûb da “*Şîr-i bî-durûg şîr-i bî-nikâb*” (*Yalansız Şiir Örtüsüz Şiir*) adlı eserinin bir bölümünü üslup konusuna ayırmış ve Avrupa/Batı üslupbiliminden esinlenerek üslubun yeni kavramlarını işlemiştir.”³¹ Husrev-i Ferîdverdi de iki ciltlik “*Edebiyyât ve nakd-i edebî*” adlı eserinde birçok konuyu üslupbilimiyle açıklamıştır.

Sirûs Şemîsâ ise üslupbilimi hakkında üç eser kaleme almıştır. Bunlar, Kulliyât-i sebksînâsî, Sebksînâsî-i nesr ve Sebksînâsî-i şîr adlı eserlerdir. O, Kulliyât-i sebksînâsî adlı eserinde üslubun tarihçesini ele almış ve temel kavramlarını etkili bir dille tanıtmıştır.

Bu eser, onun diğer iki eserine (*Sebksînâsî-i nesr ve Sebksînâsî-i şîr*) göre üslupbilimi konusunda daha çok teorik/kuramsal konuları ihtiva etmektedir.

Ra’dî Âzerheşî ise çalışmasında Fars şiiri üsluplarının sınıflandırılmasını, yöntem bilimi açısından

26) Huseyn-i Razaviyân, *Mutâleât-i zebânî-i belâgî*, s. 135.

27) Huseyn-i Razaviyân, *Mutâleât-i zebânî-i belâgî*, s. 135.

28) Meliku’ş-şuerâ-yi Bahâr, *Sebksînâsî*, s. 19.

29) Meliku’ş-şuerâ-yi Bahâr, *Sebksînâsî*, s. 21.

30) Huseyn-i Razaviyân, *Mutâleât-i zebânî-i belâgî*, s. 136.

31) Husrev-i Ferîdverdi, *Der bâre-i edebiyyât ve nakd-i edebî*, C II, s. 709.

ele almıştır. Ona göre: “Fars şiirinin üslupları Horasan, Irak ve Hint üslubunun pratik kullanımlarıyla bir değildir ve bu üsluplardan yeteri kadar da istifade edilmemiştir.”³²

Kurûş-i Safevî'nin de üslupbilimi hakkında birçok çalışması vardır. O, üslupbilimi hakkındaki araştırmalarını dilbilimi öğretileriyle ilişkilendirmektedir. “Pişnihâdî der sebkhînâsî-i edebî-i Fârsî” (Farsça Edebî Üslupbilimine Dair Bir Öneri) adlı çalışmasında üslupbilimini, “Mecaz ve istiare kullanım sıklığı, bir dönemin üslubunu ortaya çıkarmak için bir değer biçimi olabilen sınıflandırmanın edebî kullanımlarının yardımıyla başlamasıdır”³³ şeklinde Jakobson'un bakışı ve teorisiyle açıklamaktadır.

Çünkü Jakobson “İstiare ve Mecazi Kullanımlar” adlı çalışmasında bir dilin iki yönlü kullanımını anlatmaya başlamıştır ve bu her iki yönü de istiare kullanımı ve mecazi kullanım adı altında birbirinden ayırmıştır.³⁴

Bu görüş doğrultusunda Kurûş-i Safevî de Jakobson'un öncülüğünde, “İstiare ve mecazi kullanım ölçütü, üslubun belirlenmesi için bir temel olabilir”³⁵ tezini savunmaktadır.

Kurûş-i Safevî, bunun sonucunda ilmî üslubun okunması ve araştırılması için üslubun belirlenmesinde dört özellik tanıtır: “Edebî üslup için ilk özellik, edebî olmayan kullanımlardan sakınmaktır. İkinci özellik, sınıflaşmanın temel vasıflarından arınmaktır, yani tam ya da eksik bir şekilde onu ifade etmektir. Üçüncü özellik ise sınıflaşmanın düzenlenmesidir. Dördüncü ve sonuncu özellik de sınıflaşmanın bir bütün ve toplu olmasıdır.”³⁶

Firdevs-i Golzâde ve Huseyn-i Razeviyân dilbiliminin, üslupbiliminin bazı bölümlerine daha çok müdahil olması gerektiğine vurgu yapmaktadırlar.

Onlara göre: “Bunun vakti gelmiştir, çünkü terimlerin kullanımı ve yapısı, yazı ve konuşma dilinin özellikleri ve bakış açısı gibi analizin usûl ve yöntemleri kullanılarak üslupbiliminin konularıyla uyumlu metin tahlili özellikleri tespit edilmektedir. Böylece üslupbiliminin yeni bir tarifi, üslubun yeni özelliklerinin keşfini ve dil üsluplarının tanınmasını ortaya çıkarmıştır.”³⁷

Mahmûd-i Futûhî ise eserinde “Teorinin, kaynakların ve üslupbiliminin yönteminin tanınmasına, batılı araştırmacılar ve dilbilimcilerinin teorilerini kendi diline uygulamasıyla başlamıştır ve bir şekilde onların görüşlerini İran bakış açısına göre bu alanda tatbik etmiştir.”³⁸

Üslubun tanımı, üslubun kullanımları, üslupbiliminin belagat, dilbilimi, eleştiri ve diğer ilimlerle olan irtibatı, ayrıca üslup değişiklikleri, üslubun teorik meseleleri ve birçok konuda yaygınlaşması bu eserde dile getirilmiştir.

Sonuç olarak üslup ve üslupbilimi, hem doğuda hem de batıda kuramı ve pratiği ile çeşitli tür ve seviyede birçok çalışmaların konusu olmuştur. Üslupbiliminin tanımı konusunda üslup bilimciler

32) Gulâm Ali Ra'dî-i Âzerheşî, Der bâre-i sebkhâ-yi şi'r-i Fârsî ve nuhzet-i bâzgeşt, Tahran, 1370 hş./1991.

33) Kurûş-i Safevî, “Pişnihâdî der sebkhînâsî-i edebî-i Fârsî”, Zebân ve Edebiyyât, 1377 hş./1998, sy. 6; Kûrûş-i Safevî, Ez zebânşinâsî be Edebiyyât, C II, Tahran, 1383 hş./2005.

34) Kurûş-i Safevî, Kutbhâ-yi istiârî ve mecâzî, Neşr-i Hürmüs, Tahran, 1380 hş./2001, s. 273-282.

35) Kurûş-i Safevî, Ez zebân-şinâsî be edebiyât, C II, s. 98.

36) Kurûş-i Safevî, Ez zebân-şinâsî be edebiyât, C II, s. 98.

37) Firdevs-i Golzâde ve Huseyn-i Razaviyân, “Berresî-i saht-i utlâtî-i cumle ber dâstân-i Bûf-i Kûr”, Zebân ve zebânşinâsî, sy. 6, 1386 hş/2007, s. 1-11.

38) Mahmûd-i Futûhî-i Rûdmacenî, Sebkhînâsî-i nazariyyehâ, rûykerdhâ ve revîşhâ, Neşr-i Sohen, Tahran, 1391 hş/2012.

arasında fikir birliğinin veya ortak bir görüşün olduğunu söylemek mümkün değilse de üslup ve üslupbiliminin doğu ve batı kaynaklarında araştırmacılar ve üslup bilimciler tarafından bir şekilde tanınımının yapıldığı da görülmektedir.

Kaynaklar

- Adnan Karaismailoğlu, “Üslûp (Fars Edebiyatı)”, TDVİA, İstanbul, 2012, C 42, s. 385-386.
- Ali Muhammed-i Hakşınâs, Mevlânâ gıssegûy-i i’sâr, Nâme-i Ferhengistân, sy. 3, 1386 hş./2007, s. 30-51.
- Çalışkan, Adem, “Üslûp ve Üslûpbilim Üzerine-2: Üslûp ve Üslûpbilimin Tarihçesi”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C 8, sy. 36, şubat 2015, s. 27-80.
- Firdevs-i Golzâde ve Huseyn-i Razaviyân, Berres-i saht-i ittılâtî-i cumle ber dâstân-i Bûf-i Kûr, Zebân ve zebânşınâsî, sy. 6, 1386 hş./2007.
- Gulâm Ali Ra’dî-i Âzerheşî, Der bâre-i sebkhâ-yi şîr-i Fârsî ve nuhzet-i bâzgeşt, Tahran, 1370 hş./1991.
- Huseyn-i Razaviyân, “Sebkşınâsî-i zebânî-i dâstânâ-yi kûtâh-i Celâl Âl-i Ahmed”, Mutâleât-i zebânî-i belâğî, İntişârât-i Dânişgâh-i Semnân, yıl 5, sy. 9, Bahar-Yaz 1393 hş./2015, s. 131-146.
- Husrev-i Ferşîdverd, Der bâre-i edebiyât ve nakd-i edebî, Neşr-i Emîr-i Kebîr, Tahran, 1363 hş./1984.
- İsmail Durmuş, “Üslûp”, TDVİA, İstanbul, 2012, C 42, s. 383-385.
- Michael Alexander Kirkwood Halliday, “Linguistic Function and Literary Style: An Inquiry into the Language of William Golding’s the Inheritors”, In Essays in Modern Stylistics, ed. D. C. Freeman, London, Methuen, 1981, s. 325-360.
- Michael Alexander Kirkwood Halliday ve R. Hasan, Cohesion in English, London, Longman, 1976.
- M. Gulâm Rezâyî, Sebkşınâsî-yi şîr-i Fârsî ez Rûdekî tâ şâmlû, Tahran, 1377 hş./1998.
- Mahmûd-i Futûhî-i Rûdmacenî, Sebkşınâsî-i nazariyyehâ, rûykerdhâ ve revîşhâ, Neşr-i Sohen, Tahran, 1391 hş./2012.
- Mahmûd-i İbâdiyân, Der âmedî ber sebkşınâsî der edebiyât, Neşr-i Âvâ-yi Nûr.
- Mehdî-i Nikmeniş, “Tarhî der tabakabendî-i sebkhâ-yi edeb-i Fârsî”, Pejûheşhâ-yi Ulûm-i İnsânî, sy. 37, s. 133-145.
- Meliku’ř-şuerâ-yi Bahâr, Sebkşınâsî yâ târîh-i tetovvur-i nesr-i Fârsî, İntişârât-i Zevvâr, Tahran, 1390 hş./2011.
- Kurûş-i Safevî, “Pişnihâdî der sebkşınâsî-i edebî-i Fârsî”, Zebân ve edebiyât, 1377 hş./1998, sy. 6.
- Kurûş-i Safevî, Ez zebânşınâsî be edebiyât, C II, Tahran, 1383 hş./2004.
- Kurûş-i Safevî, Kutbhâ-yi istiârî ve mecâzî, Neşr-i Hürmüs, Tahran, 1380 hş./2001.
- Peter Barry, Sebkşınâsî, Meryem-i Hûzân ve Huseyn-i Pâyendî, Neşr-i Ney, Tahran, 1381 hş./2002.
- Sîrûs şemîsâ, Kulliyât-i sebkşınâsî, Neşr-i Mitrâ, Tahran, 1386 hş./2007.
- Yedullah Semere, Sebkşınâsî-i zebân, Ferhengistân-i zebân ve edeb-i Fârsî, Tahran, 1386 hş./2007.
- Wright L. ve J. Hope, Stylistics: A Practical Coursebook, London, Routledge, 1996.

YAŞLI NÜFUS VE SAĞLIK HİZMET POLİTİKALARI

Yeter DEMİR USLU*

Yaşlanma, tüm dünyanın önem verdiği ve her geçen gün artarak devam eden evrensel bir gerçektir. Süreç dahilinde belirli zorluklar yaşanmaktadır.

Yirminci yüzyılın sonlarına doğru dünyada ortaya çıkan doğuşta beklenen yaşam süresindeki artış ve bebek doğum hızındaki azalma eğilimleri, yaşlı nüfusun genel nüfusa oranını oldukça artırmıştır.

Dünya Sağlık Örgütü yaşlılığı; **“Çevresel faktörlere uyum sağlayabilme yeteneğinin azalması”** olarak tanımlamaktadır.

Geriatrici, tıp dilinde **“Yaşlı Tıbbı”** anlamına gelir. Tüm dünyada, yaşlı sağlığı konusunu da içeren, yaşlılık bilimi olarak bilinmektedir (**Hazer & Aslan, 2010**).

Geriatrici bilimi ise; hayatın ilerleyen yıllarında, kişilerin sağlığının korunması, hastalıklarının önlenmesi, toplumdan soyutlanmadan yaşamlarını sürdürmeleri ve çok yönlü değerlendirmelere dayalı tedaviyi de içerisine alan bilimsel uygulamaları içeren bilim dalıdır.

Yaşlanan bireylerin bu süreci en iyi şekilde atlattıklarını sağlamaları amacıyla politikalar geliştirmek tüm dünyanın yüklenmiş olduğu bir zorunluluk ve sosyal sorumluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Doğuşta beklenen yaşam süresinin ve kronik hastalıkların artması, toplumun sosyallikten çok bireyselleşmeye doğru gitmesi ülkeleri yeni politikalar geliştirmeye zorunlu kılmıştır.

Geriatrici hastalarına hizmeti sunanların, sayısı, niteliği ve coğrafi dağılımı tüm ülke halkını kapsamalıdır.

Geriatrici bakım; psikolog, diyetisyen, fizyoterapist, diş hekimi, geriatrici, aile hekimi ve eğitilmiş

***Prof. Dr., İstanbul Medipol Üniversitesi Öğretim Üyesi**

evde bakım görevlileriyle birlikte aile sağlığı elemanı, sosyal hizmet uzmanlarının birlikte çalıştığı bir yapıyı ifade etmektedir.

Bu yapı, aile hekimleri ve geriatrik hasta bakım hizmetleri şubesinin birlikte koordine ettiği, bir alt yapı ve sistemi içermektedir (**Kutsal, 2012**).

Yaşam sürelerinin artmasıyla birlikte dünya genelindeki nüfusun içindeki yaşlı nüfus payı artmıştır.

Türkiye’de de dünyada artan yaşlı nüfusa paralel şekilde her geçen yıl daha da artması öngörülmektedir.

Yaşlı nüfus, 65 yaş ve üzeri olan kişilerin oluşturduğu nüfustur.

Türkiye İstatistik Kurumu’na göre 2016 yılında Dünya nüfusunun %8,7’sini yaşlı nüfus oluşturmuştur.

En yüksek yaşlı nüfus oranına sahip ilk üç ülke sırasıyla %31,3 ile Monako, %27,3 ile Japonya ve %21,8 ile Almanya olmuştur.

Türkiye sıralamada 167 ülke arasında 66. sırada yer almaktadır.

Türkiye’de ise yaşlı nüfusun sayısı 2012 yılında 5 milyon 682 bin 3 kişi iken, son beş yılda %17,1 oranında artarak 2016 yılında 6 milyon 651 bin 503 kişi olmuştur.

Yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı ise 2012 yılında %7,5 iken 2016 yılında %8,3’e yükseldi.

Yaşlı nüfusun %43,9’u erkek, %56,1’ini ise kadınlar oluşturmaktadır.

2015 yılı sonuçlarına göre beklenen yaşam süresi, Türkiye geneli için 78 yıl; erkekler için 75,3 yıl ve kadınlar için 80,7 yıl olarak açıklanmıştır.

Kadınlar erkeklerden 5,4 yıl daha uzun süre yaşamaktadırlar.

Türkiye’de 65 yaşında olan bir kişinin geri kalan yaşam süresi ortalama 17,8 yıl olarak tahmin edilmektedir.

65 yaşına ulaşan kadınların erkeklerden ortalama 3,3 yıl daha fazla yaşayacağı tahmin edilmektedir (**TÜİK, 2016**).

Değişen dünyanın konjonktürü ve yaşam biçimi aileleri ve yaşam biçimlerini de etkilemektedir.

Dolayısıyla yaşanan bu değişimlerden yaşlı bireylerde etkilenmektedir.

Aileleriyle yaşama ve çocuklarıyla beraber bir ömür geçirme, yaşlı bireyleri mutlu eden en önemli faktörken yaşlı bireyler zamanla yalnızlığa mahkm edilmektedirler.

Yalnız yaşayan yaşlı nüfusun %23,3’n erkekler, %76,7’sini ise kadınlar oluşturmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde de gelişmiş olan ülkelerdeki gibi 65 yaş üzerinde yaşayanların sayısı her geçen gün giderek artmaktadır.

Değişmekte olan morbidite ve mortalite oranlarına göre sağlık hizmetlerinin yeniden düzenlenmesi, tüm hekimlerimizin yaşlanan bir nüfusun ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılamak üzere eğitim alması, bu konuda üniversitelerde geriatri ve gerontoloji ünitelerinin oluşturulması için akademik kadrolara destek verilmesi ve yaşlanma üzerine araştırmalara denek ayrılması büyük önem arz eden bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır ve gelecekte de sıklıkla çıkmaya devam edecektir.

Doğuşta beklenen yaşam süresinin uzaması ve doğum hızının azalması ile dünya nüfusu önceki 50 yıla oranla daha hızlı yaşlanmıştır.

Yaşlı bireylerin sayısı 1998'de 580 milyon iken, 2050 yılında 1,97 milyara ulaşacağı hesaplanmaktadır. 1998 yılında ilk defa yaşlı bireylerin oranı çocukların oranını geçmiştir (**%19,1'e karşın, %18,8 (WHO, 1997)**).

Gelişmekte olan ülkelerde yaşlı nüfusun artışı daha fazla olmaktadır. 60 yaş ve üzerindeki nüfusun 1998-2050 yılları arasında 9 kattan daha fazla artacağı tahmin edilmektedir.

Sağlıklı bir yaşlanma süreci geçirmek ve bu sürecin daha iyi sonlanmasını sağlamak için küresel anlamda ve ulusal anlamda birçok çalışma ve politika yürütülmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü yaşlı bireyler üzerine ihtiyaç doğrultusunda harekete geçmek adına 10 öncelikli hedef belirlemiştir.

Yaşlılık ve yaşlı bireylerin sağlığı ile ilgili DSÖ 2015 yılında Global Strateji ve Eylem Planı oluşturmuştur.

Bu öncelikli plan hayati hedefleri içermektedir.

Eylem planı şunlardan oluşmaktadır;

- Küresel değişim gelişim ve inovasyonla ilgili bir platform oluşturulması.
- Ülkelerin planlarını destekleme
- Yaşlı sağlığı üzerine global veri toplama,
- Araştırmaları destekleyerek yaşlı bireylerin gereksinimleriyle sağlık sistemini uyumlu hale getirmek.
- Yaşlı bireylerin ihtiyaç duydukları sağlık bakımını sağlama; nerede, ne zaman ihtiyaç duyarlar vb. için eylem planı oluşturma
- Uzun dönemli bakım için her ülkede sistemin temellerini oluşturmak; yaşlı bireyler ve onlara bakım hizmeti veren kişilerin desteklenmesi, onurlu bir yaşam sürmelerini sağlamak ve yaşamdan keyif almalarını sağlamak yaşlıların en tabii insan hakkıdır.
- Entegre bakım için gerekli insan kaynaklarını oluşturmak,
- Yaşlılıkla mücadelede global bir kampanya taahhüdünde bulunmak,
- Yatırımlar için gerekli ekonomik durumu belirlemek; sağlıklı yaşlanmanın maliyeti ve fırsatların daha iyi anlaşılması, adil, sürdürülebilir ve etkili bir cevap alabilme noktasından başlama,
- Yaşlı dostu kentler ve topluluklar için küresel ağın geliştirilmesi; dünyanın dört bir yanındaki şehirler topluluklar, yaşlı bireylere değer vermesini sağlama (**WHO, 2015**).

Küresel eylemlerin yanı sıra Türkiye'de de yaşlı bireyler için birçok eylem planı oluşturulmaktadır. Hükümetler, sivil toplum örgütleri, dernekler ile birlikte birçok açıdan bu eylem planları gerçekleştirilmektedir.

Gelişmekte olan bazı ülkelerde 60 yaş ve üzerindeki popülasyon tüm nüfustan daha hızlı artmaktadır.

1998-2020 yılları arasında gelişmekte olan ülkelerin tüm nüfusunun %95 oranında, yaşlı popülasyonun ise yaklaşık %240 oranında artması öngörülmekteydi.

Türkiye'deki yaşlı popülasyonu da bu artma eğilimini doğrusal şekilde devam ettirmekte ve otoriteleri politika geliştirmeye itmektedir (*Yalug & Tufan, 2006*).

Türkiye geriatrik hizmetler ve bakım konusunda henüz yeni yeni girişimler ve çözümler bulma aşamasındadır.

Yaşlı bakımı hakkında ele alınması zorunlu olan birçok sorun vardır.

Ülkemizde yaşlıların çok az bir kısmı gerçek anlamda geriatrik bakım hizmetlerinden yararlanabilmektedirler.

Geriatrik yaş grubu genç nüfusun kentlere göçmesi ile kırsal alanda yoğunlaşmakta dolayısıyla kır-kent ayrımında da kendi içinde hizmete ulaşmada eşitsizlikler yaşamaktadır.

Geriatrik bakım merkezlerinin yanı sıra yaşlılara yaşadıkları ortamda, bulundukları çevreden kopmaksızın hizmet sunumu sağlanması gerekmektedir.

Geriatrik bakımın en önemli unsurlarından biri, evde bakım hizmetleridir.

İlgili yönetmelik Evde Bakım Hizmetini; hekimlerin önerileri doğrultusunda hasta kişilere, aileleri ile yaşadıkları ortamda, sağlık ekibi tarafından rehabilitasyon, fizyoterapi, psikolojik tedavi de dahil tıbbi ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde sağlık ve bakım ile takip hizmetlerinin sunulması olarak tanımlamaktadır.

Koruyucu sağlık hizmetlerinin yanı sıra evde bakım ve evde sağlık hizmetleri yaşlı bireyler için önem arz eden hizmetler olmaktadır.

Fakat henüz yeni düzenlenme aşamasında olan bu sistem aksaklıkları ile yürütülmeye çalışılmaktadır.

Evde bakım hizmetleri hala ülkemizde yeterli düzeye ulaşamamıştır.

Günümüzde evde bakım hizmetleri, endüstrileşmiş birçok ülkede aile hekimlerinin de yer aldığı ekiplerle gerçekleştirilmektedir.

Yaşlılara sunulan hizmetler birinci basamak sağlık hizmetleri içine entegre edilmeli, bunun yanında kronik hastalıklar, psikolojik ve sosyal sorunlar için geriatri klinikleri ve bakım evleri kurulmalıdır.

Evde bakım hizmetlerinin alt yapısı ulaşılabilir şekilde tasarlanmalı ve birinci basamağın geriatrik hizmet sunumundaki eksikliği giderilmelidir.

Sonuç olarak gerek ulusal gerekse küresel anlamda yapılan yaşlı sağlığı ile ilgili eylem planları ulusal boyutta bakıldığında yetersiz kalmaktadır.

Gelişmiş ülkelerin attığı adımlar ve geliştirdiği politikalar yaşlı bireylerin bu süreci sağlıklı bir şekilde sonlandırması ile ilgili ulusal anlamda yapılan çalışmaların çok ötesindedir.

Ulusal anlamda yapılan birçok eylem planı bulunmaktadır. Resmi otoritelerin eylem planı yanında toplumsal eylem planları da olmalıdır;

- Evde bakım ve evde sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, Sağlık Bakanlığı, Sosyal Hizmetler Kurumu ve Sosyal Güvenlik Kurumu acil eylem planı oluşturmaktadır.

- Sigortacılık sistemi geliştirilerek yaşlı bireylerin hizmet sunumuna olan erişimini daha kolay olmasını sağlamak gerekmektedir.
- Yaşlı bireylere, sağlık hizmetinin ayağına gitmesi esas alınmalıdır.
- Toplumda yaşlı bireyler için farkındalık yaratılmalıdır.
- Yaşlı bireyler için farkındalık ve kabullenme oluşturacak sosyal hizmetler ve psikolojik destekler geliştirilmeli; yaşlanmanın doğal ve evrensel bir süreç olduğu kabul edilmelidir.

Kaynakça

Hazer, O., & Aslan, Ö. (2010). Yaşlılıkta sosyal ilişki ve toplumsal hayata katılım. Akad Geriatri, 2, 143-7.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Sayı:21520. 2016. <http://www.tuik.gov.tr>. Erişim tarihi:07.02.2016

World Health Organization. (2015). World report on ageing and health. World Health Organization

World Health Organization. (1997). The world health report 1997: conquering suffering; enriching humanity.: www.who.org/whr/1997.

Kutsal, Y. G. (2012). Yaşlanan Dünya Ve Yaşlanan İnsan. Birinci Basamak İçin Temel Geriatri, 1, 7-15.

Yalug, I., Polat, A. Ö., & Tufan, A. E. (2006). Demans tablolarının ayırıcı tanısı: Bir gözden geçirme/The differential diagnosis of dementias: a review. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 7(3), 173.

YENİ MEDYADA REKLAM: KULLANICI MERKEZLİ İÇERİK ÜRETİMİ

Hazal OĞUZ*

Giriş

Yeni medya gelişen bilgisayar, internet ve mobil teknolojisi ile ortaya çıkan, kullanıcıların zaman ve mekandan bağımsız bir şekilde interaktif olarak etkileşimde bulundukları sanal medya ortamı olarak tanımlanabilmektedir.

Geleneksel medya denilen, yazılı ve görsel basında, bir diğer deyişle gazete, televizyon ve diğer araçlarda, iletişim tek yönlüdür.

Ancak, yeni medya araçlarında hedef kitle ile karşılıklı etkileşim mevcuttur.

Bu çerçevede yeni medya, beraberinde kullanıcı alışkanlıklarının değişimini de getirmiştir.

Günümüz tüketicisi bilgi teknolojilerinin bu denli etkin bir anlam kazandığı düzende, yalnızca öğrenmek ve bilgi edinmek ile kalmamakta, bu bilgiye kendi üretimlerini katabilme ve bunları paylaşabilme olanağı da bulmaktadır.

Yeni Medyada Reklam ve Sosyal Ağlar

Yeni medyada reklam ve tanıtımların yayınlanmasında kullanılan en verimli araçların başında sosyal ağlar gelmektedir.

Web teknolojilerinde ve ardından gelen kullanım alışkanlıklarında yaşanan değişime dayanan sosyal ağlar, kullanıcıların bilgiye ulaşma, bilgiyi takip etme ve yeni içerik oluşturmalarını sağlamaktadır.

Sosyal iletişim ağları, tüketicilerin bir kullanıcı profili oluşturarak aslında kimlik edindikleri, profil aracılığıyla da diğer tüketicilere ulaşabildikleri, dahil oldukları ağdaki bireylerin listelerindeki diğer kullanıcıları da görebildikleri ve farklı ağlara katılım sağlayabildikleri ortamlardır.

***Ticaret Uzmanı, Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürlüğü**
hazal.oguz@ticaret.gov.tr

Sosyal ağ terimi ilk kez 1954'te Barnes tarafından kullanılmış olup, **“kişinin çevresindeki diğer insanlarla olan bağlar”** olarak tanımlanmıştır. (Özgüven, 2015: 116).

Sosyal ağlar denildiğinde ilk akla gelen Facebook, Twitter, Instagram gibi ortamlar olsa da, sosyal medya bununla sınırlı değildir.

E-posta grupları, forumlar, bloglar, anlık mesajlaşma sistemleri gibi farklı kategoriler de burada sayılabilir.

Bu noktada, We Are Social'ın 2018 yılına ait kapsamlı bir şekilde hazırladığı rapora değinmek yerinde olacaktır.

Rapora göre; mobil kullanım gittikçe artmakta, bilgisayar kullanımı ise azalmaktadır.

Bu veri kullanıcıların büyük oranda mobilize olduğunu göstermektedir. **“WeAreSocial 2018 Dünyada En Çok Kullanılan Sosyal Medya Platformları”** araştırma sonuçlarına göre hazırlanan raporda platformlar ve kullanıcı sayıları aşağıda listelenmiştir.

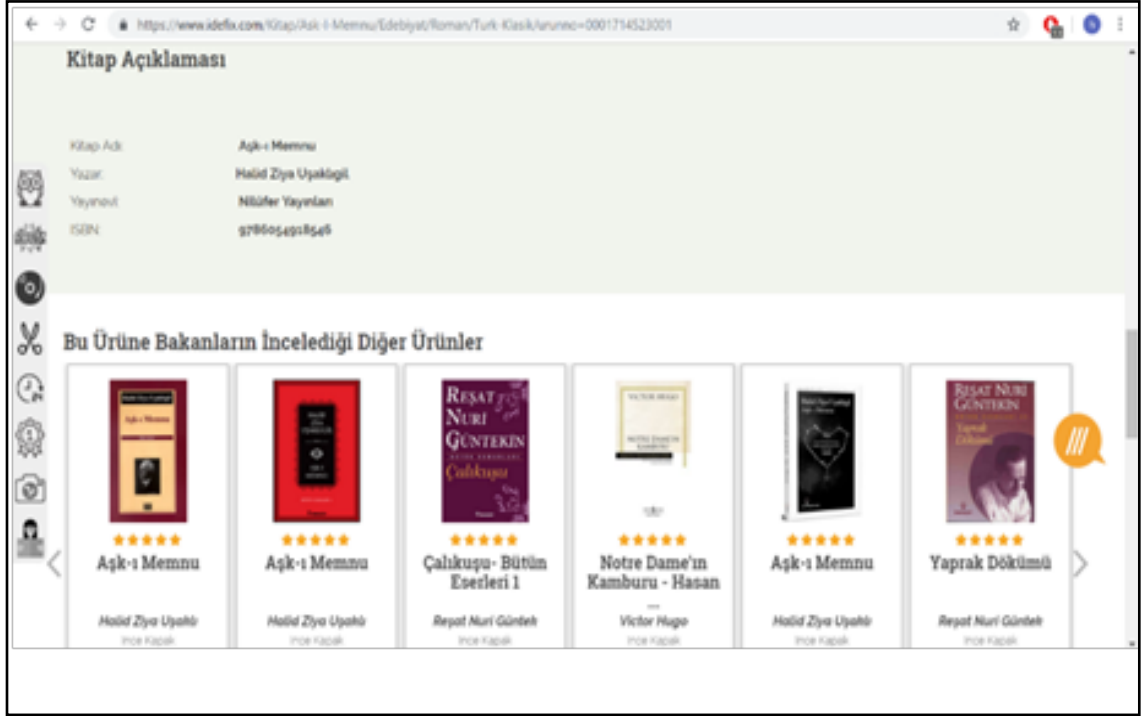
Dünyada En Çok Kullanılan Sosyal Medya Platformları:

- Facebook (Social Network) – 2,234 (milyar)
- WhatsApp (Messenger/Chat App/VoIP) – 1,500 (milyar)
- Youtube (Social Network) – 1,500 (milyar)
- FB Messenger (Messenger/Chat App/VoIP) – 1,300 (milyar)
- WeChat (Messenger/Chat App/VoIP) – 1,000 (milyar)
- Instagram (Social Network) – 813 (milyon)
- Tumblr (Social Network) – 794 (milyon)
- QQ (Messenger/Chat App/VoIP) – 783
- Qzone (Social Network) –563 (milyon) (milyon)
- Sina Weibo (Social Network) – 392 (milyon)
- Twitter (Social Network) – 330 (milyon)
- Reddit (Social Network) – 330 (milyon)
- Skype (Messenger/Chat App/VoIP) – 300 (milyon)
- BaiduTieba (Social Network) – 300 (milyon)
- Viber (Messenger/Chat App/VoIP) – 260 (milyon)
- LinkedIn (Social Network) – 260 (milyon)
- SnapChat (Messenger/Chat App/VoIP) – 255 (milyon)
- Line (Messenger/Chat App/VoIP) – 203 (milyon)

- Telegram (Social Network) – 200 (milyon)
- Pinterest (Messenger/Chat App/VoIP) – 200 (milyon) (<https://www.brandingturkiye.com/dunyadaki-en-populer-sosyal-aglar/>)

2016 yılına gelindiğinde, sosyal ağ ve paylaşım siteleri sahip olduğu yetenekleri geliştirerek kullanıcılarına, gelişmiş profil oluşturma, çokluortam öğeleri paylaşma, ağ içinde diğer üyelerle mesajlaşma, ağ günlüğü oluşturma vb. çok gelişmiş olanaklar sağlayabilir noktaya gelmişti.

Bununla birlikte, belirtilmesi gereken bu ağlar yalnızca sosyalleşmeyi değil, kullanıcının kendi

zevk ve beğenilerine uygun tercihlerde bulunabilmelerini de sağladığıdır.

Bir diğer deyişle, kullanıcı kendi çizdiği sınırlar çerçevesinde, tanıtımlar arasında kendi ilgisini çekecek olanı bulup, ürün veya hizmet satın alabilir.

Kullanıcı Merkezli İçerik

Üretimi

Kullanıcı merkezli içerik üretimi açısından sosyal medya, kullanıcıya özel tasarım ve içerik oluşumu ile paylaşımına imkan veren bir yapı ortaya koyduğu için kişiselleştirme açısından güçlü özelliklere sahip bir alanı oluşturmaktadır (*Yeygel-Çakır, 2015: 215*).

Sosyal medyanın bu denli yoğun bir biçimde kullanımı beraberinde reklamverenler ve üreticiler tarafından reklam ortamı olarak kullanımını da getirmektedir.

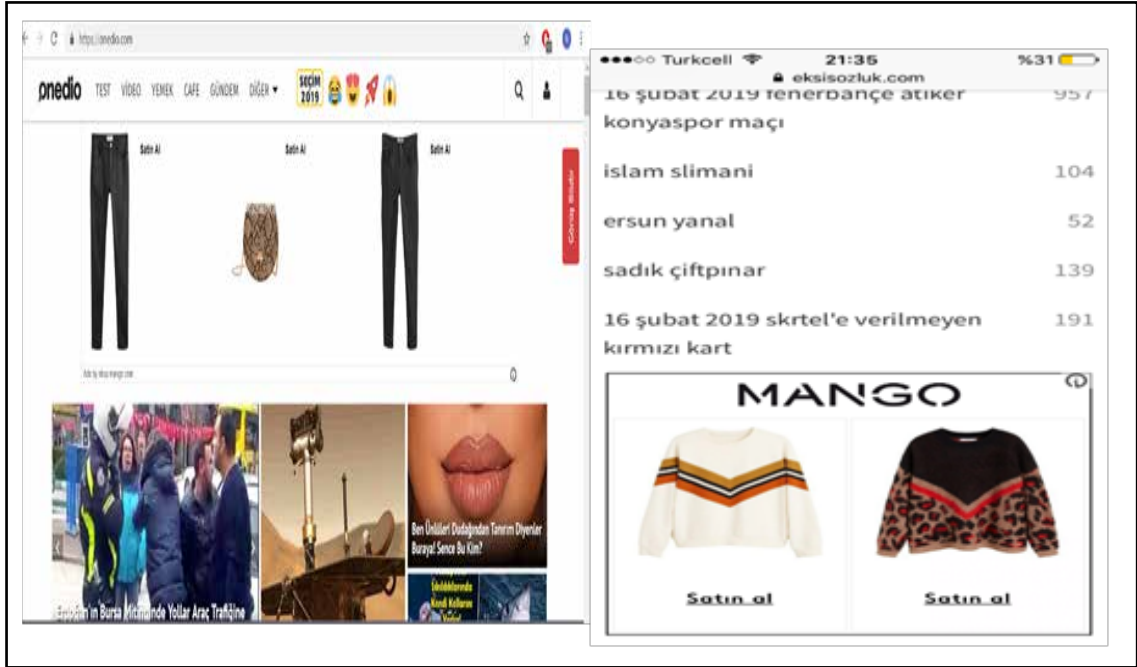
Kullanıcı bir ağ sitesine katılım yaptıysa o sitede beklentilerine uygun içeriklerin kendisine sunulmasını beklemektedir. Kullanıcıların benzer ilgileri, davranış biçimleri ve karakterleri baz alınarak yine ortam tarafından kişiselleştirme yapılır.

Örneğin, İdefix veya Amazon gibi kitap satışı yapan sitelerde **“Bu Ürüne Bakanların İncelediği Diğer Ürünler”** başlıkları oluşturulmaktadır.

Bunun yanı sıra, satıcı/sağlayıcıların sahip olduğu veya kullandığı web siteleri, kullanıcıların bilgisayarlarına gönderilen izleme dosyalarından oluşan cookie'lerden faydalanırlar.

Cookie'ler aracılığıyla elde edilen kişisel olarak her bir tüketicinin davranış geçmişini oluşturan bilgiler, yeni hizmetlerin oluşturulması sırasında bir tür kılavuz olarak reklamverenlere hizmet etmektedir. (Nysveen & Pedersen, 2004: 139).

Bu bağlamda, Facebook sayfalarında görülen reklam ve tanıtımlar, daha az zaman tüketimi ile verimli bir şekilde potansiyel tüketicilere ulaşma olanağı sağlamaktadır.

Örneğin bir Facebook kullanıcısı aynı satıcı/sağlayıcının internet sitesini haftada bir iki kez ziyaret ettiğinde, o satıcı/sağlayıcının reklamları kişinin Facebook hesabında görülmeye başlar.

Bu noktada daha da ilgi çekici olan, o kişinin web sitesinden baktığı benzer ürünlerin reklamları da Facebook'ta özellikle o kişiye yönelik olmaktadır.

Sonuç

Kullanıcıyı merkeze koyan ve kullanıcının bizzati içerik oluşturup bunu diğer kullanıcılarla paylaşabileceği uygulamalara imkan veren sosyal ağların etkinleşmesiyle postmodern dünyanın bir özelliği olarak üretim ve tüketimin yer değiştirdiği, tüketicinin tüketirken üreten konumuna

geldiği bir süreç ortaya çıkarmaktadır.

Reklamverenler kendi hedef kitleleri ile etkileşimliliği yüksek nitelikte bir ilişkinin kurulduğu ve pazarlama iletişim sürecini kullanıcının başlattığı, dolayısıyla sürece önyargılı yaklaşılmayan bir yapının ortaya çıkmasına da imkan sağlamaktadır.

Kaynakça

“Dünyadaki En Popüler Sosyal Ağlar”. (2018). <https://www.brandingturkiye.com/dunyadaki-en-populer-sosyal-aglar/>.

Nysveen, H., & Pedersen, P. E. (2004). An Exploratory Study of Customers' Perception of Company Web Sites Offering Various Interactive Applications: Moderating Effects of Customers' Internet Experience. *Decision Support Systems*, 37, 137-150.

Özgüven, N. (2015). Sosyal Ağlarda Markalaşma. Dijital Ortamlarda Reklam Uygulama Örnekleri. In eds “Yeni Medya ve Reklam”. İstanbul: Derin Yayınları.

Yeygel-akır, S. (2015). Kullanıcı Reklamcı Mı Oluyor?: Sosyal Medyada Etkileşimliliğin Gücü ve Kullanıcı Merkezli İçerik Üretimi. In eds “Yeni Medya ve Reklam”. İstanbul: Derin Yayınları.

